

SIJAISVANHEMMUUS JA ARKI

Mia Kokkonen

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2016
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kokkonen, Mia. 2016. SIIAISVANHEMMUUS JA ARKI. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 83 sivua. Julkaisematon.

Pro gradu -tutkielman päätehtävänä oli tuoda esille sijaisvanhempien oma henkilökohtainen kokemus perhehoidosta ja sijaisvanhemmuuden arjesta. Sijaisvanhempia pyydettiin kuvailemaan perheensä arkea sekä kysyttiin sijaisvanhemman tarvitsemista taidoista ja ominaisuuksista, jotka vaikuttavat siihen miten arki koetaan. Tutkimuksen tavoitteena oli myös tarkastella sijaisvanhemmuuden arkea jaksamisen, tuen tarpeen ja saadun tuen näkökulmista.

Tutkimusaineisto koostui kymmenestä sijaisvanhempien teemahaastattelusta. Sijaisvanhemmat valikoituivat tähän tutkimukseen lumipallo-otannalla ja he olivat iältään 37–57-vuotiaita sekä heidän kokemuksensa perhehoidosta vaihteli. Osa näistä sijaisperheistä eli vielä pikkulapsiperheen elämää, kun taas toisilla lapset olivat jo koulu- tai murrosiässä. Tutkimusaineisto analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysia.

Tutkimustulokset osoittivat sijaisvanhempien kokevan perheensä arkielämän pääosin myönteisenä. Tavallisimmat haasteet sijaisperheen arjessa olivat arjen kasvatushaasteet, sijaislapsen kehitykseen liittyvät haasteet ja yhteistyöhaasteet eri tahojen kanssa. Sijaisvanhemmat kokivat saaneensa hyvin tukea sijoituksen alkuvaiheessa, jolloin sitä myös tarvittiin eniten. Alkuvaiheen tuella oli myös suuri yhteys siihen miten sijaisvanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa arjen keskellä. Kuitenkin sijoituksen edetessä alkua pidemmälle tuen määrän koettiin vähentyvän huomattavasti, mihin kaivattiin kipeästi muutosta. Vertaistuki oli myös suoraan yhteydessä siihen miten sijaisvanhemmat kokivat oman jaksamisensa vanhempana.

Tutkimus toi sijaisvanhempien äänen kuuluviin kuvaamalla heidän kokemuksiinsa sijaisvanhemmuudestaan arjen keskellä. Sijaisvanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa pääosin myönteisenä ja erityisesti sosiaalityöntekijän antama tuki koettiin tärkeänä voimavarana siihen miten sijaisvanhemmat kokivat perheensä arjen. Tutkimustulokset antavat hieman viitteitä siihen mihin suuntaan sijaisvanhempien kanssa käytävää yhteistyötä eri tahojen kanssa tulisi kehittää tulevaisuudessa. Varsinkin sijaisvanhempien tukeminen ja sijaisvanhemmuusjärjestelmän kehittäminen entistä yhtenäisempään suuntaan koettiin tarpeelliseksi ja tärkeänä asiana, jotta se vastaisi mahdollisimman hyvin tämän hetkistä yhteiskuntaa käytäntöineen ja toimintatapoineen.

Avainsanat: sijaisvanhemmuus, sijaisperhe, sijaishuolto, jaksaminen, arki, tuki

PROLOGI

Pyöräytä maailmani ympäri

*Olen lukenut, kuunnellut, katsellut
tietoani kartuttanut*

*Kuvitellut, haaveillut, unelmoinut
olen valmistautunut*

*Tervetuloa
kääntämään maailmani ympäri
ja näyttämään miltä tuntuu,
kun mikään ei ole kuin ennen.*

Ehdoitta

*Tule hellyttävin hymyin
tule kiukkuinesi, kaikkinesi
minä sinut hyväksyn*

*Huuda perkeleitä
tai rakkaudesta kuiski
minä sinua kuuntelen*

*avaa sydämesi salaisuudet
tai torju minut tuhannesti
minä en käännä sinulle selkää*

Ehdoitta otan sinut vastaan.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN TOIMINTATAPANA.....	4
2.1 Lastensuojelun yleiset periaatteet	4
2.2 Perhehoito lapsen sijaishuoltona	6
2.2.1 Perhehoidon laajuus.....	6
2.2.2 Sijaisperheiden valmennus.....	7
3 VANHEMMUUS SIJAISPERHEEN ARJESSA	11
3.1 Perheen arki	11
3.2 Sijaisvanhemmuuden haasteet.....	12
3.3 Sijaisvanhemmuuden tuki	14
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	19
5.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä.....	19
5.2 Haastatellut sijaisvanhemmat	21
5.3 Aineiston hankinta.....	22
5.4 Aineiston analysointi	24
6 SIJAISVANHEMPIEN ARKI JA SIINÄ ESIINTYVÄT HAASTEET	27
6.1 Sijaisperheiden arjen kokemuksia	27
6.2 Sijaisvanhemmuuden arjen haasteet	33
6.2.1 Arjen kasvatushaasteet.....	35
6.2.2 Sijaislapsen kehityksen haasteet.....	36
6.2.3 Sijaisperheen suhde lapsen biologisiin vanhempiin	38

7 SIJAISVANHEMPIEN TUEN TARVE JA SAATU TUKI	40
7.1 Saadun tuen muodot	40
7.1.1 PRIDE-ennakkovalmennus	42
7.1.2 Sosiaalitoimen antama tuki	43
7.1.3 Muut saatavilla olevat tukimuodot	48
7.2 Vertaistuki ja sen merkitys.....	51
8 POHDINTA	56
8.1 Sijaisvanhempien arjen tarkastelu.....	56
8.2 Sijaisvanhempien tuen tarpeen tarkastelu.....	59
8.3 Tutkimusmenetelmän tarkastelu.....	63
8.4 Tutkimuksen luotettavuus.....	65
8.5 Tutkimuksen eettisyys	66
8.6 Käytännön sovellutukset ja jatkotutkimusaiheet	69
LÄHTEET	70
LIITTEET	76
Liite 1. Teemahaastattelurunko	76

1 JOHDANTO

Suomessa aloitettiin valtakunnallinen lastensuojelutietojen keruu vuonna 1991, jonka jälkeen oman kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut vuosivuodelta. Tämä on asettanut sijaishuollon resurssit lujille. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 10:49 §), joko perhehoitona, laitoshoitona tai jollakin muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla, esimerkiksi lapsen sukulaisten luona (Pösö 2004, 202).

Kalland ja Sinkkonen (2001) toteavat artikkelissaan, että viime vuosisadan aikana suomalainen sijaishuolto on muuttunut merkittävästi. Vielä viime vuosisadalla lapsi joutui sijaishuollon piiriin lähinnä vanhempien kuoleman tai hylkäämisen johdosta, kun nykyään lapset joutuvat entistä enemmän sijaishuollon piiriin vanhempien laiminlyönnin ja kaltoin kohtelun takia. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 1991 (Kuoppala & Säkkinen 2010). Tämä on johtanut siihen, että sijaishuollon resurssit ovat lujilla, mikä aiheuttaa taas sen, että lapselle ei voida välttämättä tarjota sitä sijaishuollon muotoa, joka olisi hänen kasvunsa ja kehityksensä kannalta kaikkein paras.

Lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta annetun lain (316/2011) mukaan perhehoidon tulisi olla lapsen ensisijainen sijaishuollon muoto, mikäli se riittävien tukitoimien avulla on vain mahdollista (Räty 2012, 417). Kuitenkaan tänä päivänä perhehoitoa tarjoavien sijaisperheiden määrä ei vastaa kysyntää, mikä osaltaan johtuu siitä, että kansalaisilla ei ole tietoa perhehoidosta ja sen käytänteistä. Perhehoitoliiton vuonna 2005 tekemän tutkimuksen mukaan suurin osa suomalaisista ei tuntenut käsitettä perhehoito, ja ne jotka tiesivät mitä se tarkoittaa,

eivät osanneet sanoa kuinka perhehoitajaksi pääsee. Tutkimustulosten perusteella voitiin todeta, että valtakunnallista tiedotusta tulisi lisätä huomattavasti, jos Suomeen halutaan saada lisää perhehoitoa tarjoavia sijaisperheitä. (Ketola 2008, 28–29, 56–57.)

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen kasvatuksen, hoidon, sekä muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella olevassa yksityiskodissa eli sijaisperheessä. Suomessa sijaisperheeksi voi lain mukaan ryhtyä henkilö, joka on kokemuksensa, koulutuksensa, tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva henkilö antamaan perhehoitoa. (Ketola 2008, 11; Perhehoitajalaki 1:1:2 §). Suomessa sijaisvanhemmiksi haluaville henkilöille annetaan ennen sijaisperheeksi ryhtymistä PRIDE -ennakkovalmennusta, jonka tarkoituksena on varmistaa, että perhehoitajiksi haluavat henkilöt ovat varmoja siitä, että he haluavat ryhtyä tähän vastuulliseen tehtävään. Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen vaatii pitkää sitoutumista ja aitoa halua huolehtia vieraasta lapsesta.

Sijaisvanhemmuutta voidaan pitää elinikäisenä kasvuprosessina, sillä se haastaa sijaisvanhempana toimivan aikuisen monella eri tavalla (Kaskela & Väливаara 2010). Perhehoitoon sijoitetut lapset tarvitsevat aikaisempien kokemuksiansa mukaan tavallista enemmän vanhemman suojelua sekä hoivaa, mikä saattaa tuoda mukanaan erilaisia haasteita tavalliseen arkielämään. Sijaisvanhempana toimiminen nostaa usein esiin tunteita, joiden heräämiseen ei voi etukäteen valmistautua, siksi on tärkeää, että sijaisvanhemmat osaavat huolehtia myös itsestään. Sijaisvanhemman tulisi koko ajan olla tietoinen omista emotionaalisen ja fyysisen jaksamisen rajoistaan. (Ahto & Mikkola 2000, 24; Kaskela & Väливаara 2010, 9-12.)

Pelastakaa Lapset ry:n tekemän tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat kokevat sosiaalityöntekijän antaman tuen tärkeänä elementtinä oman jaksamisen kan-

nalta, myös vahva parisuhde ja onnellinen perhe-elämä edesauttoivat tyytyväisyyttä sijaisvanhemmuuden kokemiseen (Marjomaa & Laakso 2010, 46, 49–52). Aiemmat kansainväliset tutkimukset sekä suomalaiset tutkimukset liittyen lasten sijaishuoltoon ovat koskeneet lähinnä lasten omia kokemuksia ja tunteja perhehoidosta, eivätkä niinkään sijaishuollossa toimivien perhehoitajien kokemusmaailmaa (Andersson 2001). Entistä tärkeämpää on kohdistaa perhehoidon tutkimusta myös niihin, jotka ovat vastuussa perhehoidon toteutumisesta, eli sijaisvanhempiin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ennen kaikkea tuoda esille sijaisvanhempien oma henkilökohtainen kokemus perhehoidosta ja sijaisvanhemmuuden arjesta. Tutkimuksessa selvitetään sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudestaan, arjen iloja ja haasteita sekä sitä, mitkä asiat ja seikat auttavat sijaisvanhempia jaksamaan.

2 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN TOIMINTATAPANA

2.1 Lastensuojelun yleiset periaatteet

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, erityiseen suojeluun, sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen (Lastensuojelulaki 1:1 §). Näin ollen lapsen edun näkökulmasta on tärkeää, että lastensuojelussa ja sijaishuollossa pyritään kiinnittämään huomiota siihen, minkälaista hoitoa ja huolenpitoa lapsi tarvitsee ja minkälaiset ajateltavissa olevat toimenpidevaihtoehdot parhaiten turvaavat säännöksessä olevat lapsen oikeudet. Vaikka lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista, on kuitenkin lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtävänä tukea lapsen vanhempia ja huoltajia lapsen kasvatuksessa ja tarjottava heille tarpeen vaatiessa tarpeellisia palveluja ja tukitoimia riittävän varhain. (Räty 2012, 1-3.) Näitä avohuollon tarjoamia tukitoimia ovat esimerkiksi vanhempien ohjaus ja neuvonta, taloudellinen tuki, lapsen päivähoidon mahdollistaminen sekä tukihenkilön tai tukiperheen järjestäminen (Ahto & Mikkola 2000, 7).

Huostaanotto voidaan määritellä toimenpiteeksi, jonka seurauksena lapsi otetaan pois vanhemmiltaan tai joltakin muulta yksityiseltä huoltajalta yhteiskunnan hoidettavaksi, mikäli heillä ei ole valmiuksia tarjota lapselle mahdollisimman turvallista kasvuympäristöä. Näin ollen huostaanotolla puututaan lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin, joita ovat lapsen oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja perhe-elämän suojaan. (Kaskela & Väливаara 2010, 9; Räty 2012, 311.) Lapsen huostaanoton tarkoituksena on ennen kaikkea pyrkiä turvaamaan lapsen oikeus turvalliseen ja lapsen kehitystä tukevaan hoitoon, sekä huolenpitoon ja kasvatukseen. Lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon joko van-

hempien suostumuksella tai tahdonvastaisesti (Kujala 2002, 9.) Sijaishuolto voi tapahtua joko perhehoitona, laitoshoidtona tai jollakin muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla, esimerkiksi lapsen sukulaisten luona (Pösö 2004, 202).

Lastensuojelulaki noudattaa lasta koskevassa päätöksenteossa lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Tällä tarkoitetaan sitä, että viranomaisten on valittava käytettävistä olevista toimenpiteistä se, jolla vähiten puututaan lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen, ja joka parhaiten vastaa lapsen tai perheen yksilölliseen tuentarpeeseen. (Räty 2012, 1-3.) Avohuollon tukitoimet eivät kuitenkaan aina riitä turvaamaan lapsen hyvää hoitoa ja kasvatusta, sillä joidenkin vanhempien tuentarve voi olla niin suuri, ettei siihen aina pystytä vastaamaan. Vanhemmat voivat esimerkiksi kieltäytyä avusta ja tuesta tai heillä voi olla vaikeita päihde- ja mielenterveysongelmia ettei niihin ole olemassa nopeita ratkaisuja. Tällöin voidaan joutua turvautumaan lapsen huostaanottoon. (Ahto & Mikkola 2000, 8.)

Sijaishuollon tavoitteena on ennen kaikkea turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan (Räty 2012, 405–406, 410). Sijaishuollon ominaispiirteenä on turvata ja mahdollistaa lapselle normaali arki, jonka tavoitteena on tavallisen arjen ja siihen liittyvän huolenpidon, kasvatuksen ja hoidon turvaaminen mahdollisimman pitkälle ajanjaksolle. Samalla pyritään tukemaan lapsen tai nuoren identiteetin rakentumista, sekä läheisten ihmissuhteiden ylläpitoa ja toimintaa. (Pösö 2004, 206.)

Usein lapsen ensimmäinen sijoituspaikka huostaanoton jälkeen on lastenkoti, jonka aikana sosiaalitoimi päättää, mikä on lapselle paras mahdollinen hoitopaikka. Lapsen hoitopaikan valintaan vaikuttaa suuresti se, kuinka todennäköistä on, että lapsi mahdollisesti palaa kotiin vielä jossakin vaiheessa. Esimerkiksi perhehoitoa käytetään sijoitusmuotona erityisesti silloin, kun lapsen sijoituksen

oletetaan olevan pitkäaikainen. (Valkonen 1996, 1.) Lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta annetun lain (316/2011) mukaan lapsen sijaishuolto tulisi järjestää laitoshuoltona vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää riittävien tukitoimien avulla muualla, jolloin perhehoidon tulisi näin ollen olla lapsen ensisijainen sijaishuollon muoto (Räty 2012, 417).

2.2 Perhehoito lapsen sijaishuoltona

2.2.1 Perhehoidon laajuus

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen kasvatuksen, hoidon, sekä muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella olevassa yksityiskodissa eli sijaisperheessä. Perhehoitoa voidaan pitää yksilöllisenä ja kustannuksiltaan edullisimpana sijaishuollon hoitomuotona, jonka tarkoituksena on antaa perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus kodin omaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin, sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. Perhehoidon on katsottu mahdollistavan lapselle pysyvän elinympäristön, jossa hän voi osallistua arjen toimintaan ja askareisiin omana itsenään, sekä näin ollen tuntea kuuluvansa perheen jäseneksi. (Ketola 2008, 11, 20, 22.)

Perhehoito voidaan järjestää myös ammatillisena työnä ammatillisessa perhekodissa, mutta pääasiassa perhehoito tapahtuu yksityisperheissä. Yksityiskodeissa tapahtuvasta perhehoidosta käytetään myös yleisesti nimitystä sijaisperhe. Sijaisperheitä pidetään lastensuojelun tärkeimpänä voimavarana juuri kodinomaisen hoitomuotonsa vuoksi. (Kaskela & Väливаara 2010, 9; Ketola 2008, 18.) Tämä ei kuitenkaan näy sijaisperheiden määrässä, sillä 1990-luvulta lähtien lastensuojelun sijaishuollon osalta palvelut ovat jatkaneet laitosvaltaistumista

(Ketola 2008, 28). Entistä harvempi lapsi ja nuori pääsee sijaisperheisiin, vaikka se olisi todettu heille parhaimmaksi sijaishuollon muodoksi. Tämä johtuu siitä, ettei sijaisperheitä ole tänä päivänä riittävästi tarjolla. Uusia sijaisperheitä tarvitaan siis jatkuvasti lisää, sillä oman kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kasvaa jatkuvasti. (Perhehoitoliitto 2016.) Vuonna 2014 Suomessa oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle 17 958 alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta. Näistä lapsista ja nuorista sijaisperheen oli saanut 6 880 alle 18-vuotiasta, eli noin 38 %, vaikka perhehoidon tulisi olla sijaishuollon ensisijainen hoitomuoto. (Kuoppala & Säkkinen 2014.)

Perhehoidon osuus lasten ja nuorten sijoituspaikoissa on laskenut tasaisesti vuosi vuodelta. 1980-luvun puolivälissä kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista 60 % oli sijoitettuna sijaisperheisiin, kun taas vuonna 2006 sijaisperheisiin sijoitettujen lasten ja nuorten osuus oli vain 35 %. Perhehoitoliitto teki vuonna 2005 gallup-tutkimuksen perhehoidosta. Tutkimuksen mukaan noin puolet suomalaisista ei tuntenut käsitettä perhehoito. Ne ihmiset, jotka tiesivät perhehoidon ja sen tavoitteet, sekä mahdollisesti tunsivat jonkun sijaisperheen, olivat myös itse erittäin kiinnostuneita toimimaan perhehoitajina. Sijaisperheiden saatavuuden lisäämiseksi valtakunnallista tiedotusta tulisi lisätä huomattavasti, sillä sen on katsottu lisäävän ihmisten aktiivisuutta ryhtyä sijaisperheeksi. (Ketola 2008, 28–29, 56–57.)

2.2.2 Sijaisperheiden valmennus

Lain mukaan perhehoitajaksi voi ryhtyä henkilö, joka on kokemuksensa, koulutuksensa, tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva henkilö antamaan perhehoitoa (Perhehoitajalaki 1:1:2 §). Näin ollen monenlaiset perheet voivat toimia sijaisperheenä, sillä tärkeintä on, että sijaisperhe on tasapainoinen ja turvallinen paikka lapselle, jossa hän voi elää mahdollisimman pitkään tar-

peen niin vaatiessa. Myös perheenjäsenten välisten ihmissuhteiden tulisi olla mahdollisimman vakaita, jotta lapsi saisi emotionaalisesti turvallisen paikan asua. Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen ei siis edellytä tiettyä koulutus- tai työtaustaa, vaan sijaisvanhemmiksi haluavat henkilöt arvioivat sosiaaliviranomaisien kanssa kykyjään ja henkilökohtaisia ominaisuuksiaan ja valmiuksiaan toimia sijaisvanhempana. (Ketola 2008, 21–22.)

Suomessa on ollut jo 1990-luvulta lähtien käytössä sijaisvanhempien ennakovalmennus (PRIDE), jonka lähtökohtana on antaa riittävästi tietoa siitä, mitä käytännössä merkitsee ryhtyä sijaisvanhemmaksi vieraalle lapselle. PRIDE-ohjelman nimi tulee englanninkielisistä sanoista: P (parents), R (resources), I (information), D (development) ja E (education) ja sen ylläpitäminen ja käyttöoikeus on ollut vuodesta 1998 lähtien Pesäpuu ry:llä. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121–122.) Pesäpuu ry on suomalainen lastensuojelujärjestö, joka on perustettu vuonna 1998. Järjestön toimipaikkana toimii Jyväskylä, mutta sen toimialueena on koko Suomi. Pesäpuu ry:n tehtävänä on ylläpitää valtakunnallista lastensuojelun erityisosaamisen keskusta, jonka tavoitteena on kehittää laadukasta ja suunnitelmallista lastensuojelua Suomessa. (Pesäpuu ry 2016.)

PRIDE-ennakkovalmennuksen tulisi tapahtua ennen kuin perhe ryhtyy sijaisperheeksi tai tekee lopullisen päätöksen ryhtymisestään sijaisperheeksi, sillä valmennuksen on myös todettu ehkäisevän sijoitusten purkua. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121–122; Kaskela & Väliavaara 2010, 9.) PRIDE-ennakkovalmennus on ryhmämuotoista ja prosessinomaista koulutusta sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville henkilöille, sillä koko valmennusprosessin ajan sijaisvanhemmaksi ryhtymisen halua ja valmiuksia arvioidaan yhdessä kouluttajan kanssa.

Ennakkovalmennus toteutetaan pääsääntöisesti tiedon, elämyksellisten harjoitusten ja erilaisten kotitehtävien avulla, jolloin sijaisperheeksi ryhtymisestä tulee tietoinen päätös. Ennakkovalmennuksesta huolehtiminen onkin yksi perhehoidon sosiaalityön perustehtävistä, jotta voidaan varmistua siitä, että perheellä on varmasti tarvittavat edellytykset toimia sijaisvanhempina lapselle. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 122–124.)

PRIDE-ohjelman mukaan sijaisvanhemmilla tulisi olla erilaisia valmiuksia, jotta voidaan mahdollisimman hyvin vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Ohjelma jakaakin nämä sijaisvanhempien tarvitsemat valmiudet viiteen erilaiseen valmiusluokkaan, joita ovat: valmius suojella ja hoivata lasta, tukea lapsen kehitystä ja ottaa huomioon lapsen kehitykselliset viiveet, tukea lapsen läheisiä ihmissuhteita, sitoutuminen lapseen tarvittaessa koko hänen elämänsä ajan ja tehdä yhteistyötä lapsen asioita hoidettaessa. (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 130–131.)

Uuden lapsen tulo perheeseen vaikuttaa kuitenkin aina perheen kokonaisuuteen ja kaikkiin perheenjäseniin huolimatta siitä, kuinka hyvin valmistelut ja valmentautuminen on tehty. Etenkin lasten välillä esiintyy usein mustasukkaisuutta ja varsinkin perheen biologiset lapset tai perheeseen aiemmin sijoitetut lapset saattavat vaatia vanhemmilta entistä enemmän aikaa ja huomiota. Näin ollen jokainen perheenjäsen joutuu sijoituksen alussa etsimään oman uuden paikkansa perheen kokoonpanossa ja varmistamaan uuden asemansa perheen sisällä. (Ahto & Mikkola 2000, 20.)

Andersson (2011) tarkasteli artikkelissaan 10–11-vuotiaiden lasten sijaisvanhempia ja heidän motiivejaan siitä, miksi he ovat halunneet ryhtyä sijaisvanhemmiksi sekä sitä, miten nämä motiivit olivat yhteydessä heidän perhe- ja työolosuhteisiinsa. Tutkimukseen osallistui 21 perhettä ja heidät kaikki haastatel-

tiin. Näiden haastatteluiden pohjalta Andersson muodosti neljä erilaista, mutta usein toistuvaa syytä tai motiivia, jonka takia vanhemmat ovat halunneet ryhtyä sijaivanhemmiksi. Ensimmäiseen kategoriaan hän listasi sukulaiset, jotka tuntevat vastuuta sijaishuoltoon joutuneesta lapsesta, toiseen kategoriaan hän yhdisti pariskunnat, jotka haluavat lapsen, mutta eivät pysty sitä itse saamaan. Kolmantena olivat perheet, joissa perheen äiti haluaa olla äiti niin omille lapsilleen kuin sijaislapsilleen, sen sijaan, että hän kävisi työssä, josta hän ei saa mielihyvää. Viimeiseen eli neljänteen kategoriaan Andersson liitti vanhemmat, joiden omat lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa ja he halusivat täyttää niin sanotun tyhjän tilan sijaislapsilla ja tarjota heille hyvän kodin.

Pelastakaa Lapset ry toteutti syksyllä 2009 kyselyn, jonka tarkoituksena oli koota yhteen perhehoidon piirissä elävien eri osapuolten näkemyksiä ja kokemuksia perhehoidosta, perhehoidon aikaisen tuen toteutumisesta sekä perhehoidon kehittämistarpeista. Kyselyn avulla selvitettiin myös suomalaisten perhehoitajien syitä siihen, miksi he ovat ryhtyneet sijaivanhemmiksi. Sijaivanhempia osallistui kyselyyn 64. Heistä yli puolet koki, että sijaivanhemmaksi ryhtymiseen on vaikuttanut oma lapsettomuus. Moni perhe oli aluksi miettinyt lapsen adoptoimista, mutta tiedon ja valmennuksen kautta he olivat kuitenkin päätyneet sijaivanhemmiksi. Tärkeimmäksi motiiviksi kyselyyn vastanneet sijaivanhemmat kokivat juuri halun auttaa ja hoitaa avun tarpeessa olevia lapsia, sekä oman lapsiinsa kohdistuvan rakkautensa, jonka seurauksena perheeseen toivottiin lisää lapsia tai ylipäänsä haluttiin perustaa perhe. (Marjomaa & Laakso 2010, 4-5; 44.)

3 VANHEMMUUS SIJAISPERHEEN ARJESSA

3.1 Perheen arki

Perheen arkea voidaan pitää tuttuna käsitteenä, sillä monet siinä tapahtuvat ilmiöt ovat ihmisille itsestään selviä asioita. Esimerkiksi lapsiperheiden perhe-elämää rytmittävät monesti vanhempien työajat ja lasten mahdolliset hoitoajat, sekä nukkuma-ajat ja perheen ruokailurytmit, jotka kaikki yhdessä vaikuttavat perheen jokapäiväisen arkielämän kokemiseen. Perheen arkea voidaan pitää itseään toistavana toimintana, sillä tietyt rutiinit ja tilanteet toistuvat usein kerta toisensa jälkeen päivittäin ja viikoittain (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 12.)

Arkielämän voidaan nähdä olevan se valmis maailma, johon ihminen syntyy ja johon hän kasvaa. Arjen katsotaan muodostavan ihmisille jotakin turvallista ja tuttua, jolle he voivat rakentaa elämäänsä. Arki on kuitenkin käsitteenä suhteellisen hankala ja sen määrittelyssä on aina ollut selviä vaikeuksia. Arkea on muun muassa käsitteellistetty hyvin monin eri tavoin, sillä vaikka kaikki ihmiset tietävät mitä arki on, niin sitä on kuitenkin vaikea hahmottaa käytännössä (Salmi 2004, 14–19).

Perheiden arkea on tutkittu kansainvälisesti suhteellisen paljon, mutta tutkijat ovat pikemminkin olleet kiinnostuneita tutkimaan sitä, miten arjen tutkimisen menetelmiä voitaisiin kehittää tulevaisuudessa. Vähän on taas tutkittu sitä, mitä jokapäiväinen arki on perheissä ja millä käsitteillä sitä voitaisiin kuvata parhaiten. (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 13.)

3.2 *Sijaisvanhemmuuden haasteet*

Jokainen sijaisperhe on erilainen, jolloin myös perheen tukiverkostot ja voimavarat vaihtelevat kunkin sijaisperheen sen hetkisen elämänvaiheen mukaan, sillä esimerkiksi puolison läsnäolo ja perheenjäsenten terveydentila vaikuttavat yhdessä huomattavissa määrin sijaisperheen henkiseen hyvinvointiin. Röngän, Malisen ja Lämsän (2009, 16) mukaan nykyään arjen sujuvuutta lapsiperheissä hankaloittavat monet yhteiskunnalliset tekijät, jotka saattavat vaikuttaa vanhempien jaksamiseen niin fyysisesti kuin henkisesti. Näitä tekijöitä ovat muun muassa vanhempien työn epävarmuus ja kiireellisyys, joista saattaa pahimmassa tapauksessa tulla riskitekijöitä niin vanhempien parisuhteelle kuin lapsen ja vanhemman väliselle suhteelle. Erityisesti sijaisvanhempien työssä jaksamiseen on katsottu vaikuttavan suuresti se, kuinka ympäristön vaatimukset ja oma suorituskyky ovat tasapainossa keskenään (Nurminen 2011). Sijaisvanhemmat kohtaavat hyvin monenlaisia haasteita huolehtiessaan sijaislapsista. Isoimpana haasteena voidaan pitää sitä, miten traumoja ja paljon muutoksia elämänsä aikana kokeneelle lapselle voidaan luoda mahdollisimman turvallinen ja huolehtiva ilmapiiri kasvaa ja kehittyä. (Swick 2007.)

Sijoitetun lapsen vanhempana toimimisen on todettu olevan sekä samanlaista että erilaista kuin yleensä vanhempana toimiminen (Ahto & Mikkola 2000, 24). Näin ollen sijaisvanhemmuutta voidaan pitää elinikäisenä kasvuprosessina, joka haastaa sijaisvanhempana toimivan aikuisen monella eri tavalla (Kaskela & Väliivaara 2010). Perhehoitoon sijoitetut lapset saattavat muun muassa vaatia aikaisempien kokemuksiansa mukaan tavallista enemmän vanhemman huomiota, sekä suojelua ja hoivaa. Sijaisvanhemmilta edellytetään niin normaalia vanhemmuutta kuin lapsen erityistarpeisiin vastaamista. Sijaisvanhemman tulisi paneutua tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä, sekä pyrkiä korjaamaan lapsen aikaisempia kokemuksia ja luomaan uusia. (Ahto & Mikkola 2000, 24.) Näin ol-

len sijaisvanhempana toimiminen saattaa nostaa vanhemmassa esiin tunteita, joiden alkuperää aikuinen ei osaa tunnistaa ja joiden heräämiseen ei voi etukäteen valmistautua. Sijaisvanhemmalla tulisi olla herkkyyttä ymmärtää lapsen tarpeita ja tunteita, sekä samalla kyky huolehtia itsestään, sillä sijaisvanhempana oleminen hankaloituu huomattavasti, jos vanhempi ei ole tietoinen omista emotionaalisen ja fyysisen jaksamisen rajoistaan. (Kaskela & Väливаara 2010, 9-12.)

Sijaisvanhemmuuteen voidaan liittää myös monia hyvin erilaisia kuormittavia, mutta myös palkitsevia tekijöitä, jotka kaikki liittyvät siihen, kuinka sijaisvanhempi jaksaa niin henkisesti kuin fyysisesti työssään. Erilaiset arkea kuormittavat tekijät ovat muun muassa vähäinen lepo, sijoitetun lapsen haastavuus, yhteistyöongelmat joko sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa tai sosiaalilyöntekijän kanssa, sekä epävarmuus lapsen sijoituksen kestosta. Toki työssä on myös monia palkitsevia tekijöitä, jotka auttavat sijaisvanhempaa arjessa jaksamista. Näitä tekijöitä ovat muun muassa hyvät työolot ja riittävä lepo, oma-kohtainen kokemus työn tärkeydestä, sekä muiden ihmisten työlle antama tuki. Myös työstä saatavat palkkiot ja korvaukset edesauttavat sijaisvanhempien työssä jaksamista. (Nurminen 2011.)

Pelastakaa Lapset ry:n vuonna 2009 tekemän tutkimuksen mukaan voitiin löytää neljä eniten mainittua asiaa, jotka tuovat haasteita sijaisvanhemmuuteen. Näitä asioita olivat lapsen ylivilkkaus, levottomuus tai keskittymiskyvyttömyys, yhteydenpito lapsen syntymävanhempien kanssa, huoli lapsen tulevaisuudesta, sekä lapsen kehitykselliset viiveet, kuten oppimisvaikeudet. Myös arjen ajankäyttöön liittyvät asiat tulivat esille tutkimuksessa, sekä monia vanhemmuuteen ja kasvamiseen liittyviä asioita. (Marjomaa & Laakso 2010, 48-49.)

Myös De Mayer, Vanderfaillie, Robberechts, Vanschoolandt ja Van Hoen (2015) ovat todenneet sijaisvanhempien kohtaavan monenlaisia vaikeita ja ainutlaatuisia haasteita vanhemmuudessaan, jotka saattavat aiheuttaa sijaisvanhemmille stressintuntemuksia ja uupumista. Näitä haasteita ovat muun muassa jonkun toisen lapsen vanhempana toimiminen, yhteistyö virastojen ja sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa, sekä sijaislapsen emotionaalisten ongelmien, kuten surun, pettymyksen ja vihan tunteiden käsittely. Tämän vuoksi on tärkeää, että sijaisvanhempia tuetaan parhaalla mahdollisella tavalla tarpeen niin vaatiessa.

3.3 Sijaisvanhemmuuden tuki

Nykypäivänä vanhemmuus tunnustetaan tärkeänä osana lapsen kehitystä ja kasvua, sillä vanhempien tekemät päätökset vaikuttavat suuresti siihen, miten positiivisesti tai negatiivisesti lapsi käyttäytyy ja reagoi ulospäin. Omaan vanhemmuuteen suhtautuminen ja siitä selviytyminen on usein vahvasti sidoksissa niihin uskomuksiin ja näkemyksiin, joita yhteiskunta asettaa vanhemmuudelle. (Respler-Herman, Mowder, Yasik & Shamah 2012.)

Octomanin ja McLeanin (2014) mukaan sijaisvanhemmat kokevat pääsääntöisesti olevansa tyytymättömiä saamiinsa tukimuotoihin, sillä ne koetaan usein puutteellisina ja riittämättöminä. Tämän vuoksi on tärkeä ymmärtää minkälaista tukea sijaisvanhemmat saavat ja tuntevat tarvitsevansa sijaisvanhempina. Octoman ja McLean (2014) tutkivat online-kyselyn avulla Australiassa asuvien sijaisvanhempien näkökulmia siihen, mitkä tekijät edesauttavat sijaisvanhempien onnistunutta tukemista ja mihin tukimuotoihin kannattaisi panostaa tulevaisuudessa. Tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että eniten tukea kaivattiin sijaislapsen käyttäytymisen ymmärtämiseen ja hallitsemiseen, myös onnistunut ja

hyvä yhteistyö sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhemman välillä tuli tutkimuksessa vahvasti esille.

Perhehoitoon tulevan lapsen kasvatusta merkitsee lapsen kehityksen ja kasvun tukemisen lisäksi myös sijaisvanhemman oma kasvamista niin ihmisenä kuin vanhempana. Perhehoidossa oleva lapsi tarvitsee usein osakseen paljon hellyyttä ja rakkautta, sekä turvallisen kasvuympäristön, missä turvalliset rajat on otettu huomioon. Lapsen luottamus ja kiintymys sijaisvanhempia kohtaan syntyy usein vähitellen tavallisen arkielämän ja jokapäiväisen vuorovaikutuksen tuloksena. Alku pelokkaan ja traumaattisen lapsen kanssa saattaa tuntua haastavalta, jolloin olisi tärkeää muistaa, ettei kaikkia ongelmia tarvitse ratkaista yksin. Sijaisvanhemmilla on oikeus saada tarvittaessa ohjausta ja tukea lapsen asioita hoitavalta sosiaalityöntekijältä lapsen kasvatustehtävään. Tukea voi tarpeen mukaan myös pyytää muilta ammattiauttajilta, kuten kasvatus- ja perheneuvolasta tai sijaisvanhempien omilta pienryhmiltä. (Ahto & Mikkola 2000, 24.)

Pelastakaa Lapset ry:n tekemän tutkimuksen mukaan juuri sosiaalityöntekijän antama tuki koettiin tärkeänä elementtinä oman sijaisvanhemmuuden myönteiseen kokemiseen. Muita tyytyväisyyteen vaikuttavia tekijöitä olivat vahva parisuhde ja onnellinen perhe-elämä, sekä hyvä tukiverkosto ja välit sijaislapsen biologisiin vanhempiin. Tutkimuksen mukaan eniten tukea kaivattiin kunnalta sekä Pelastakaa Lapset ry:n taholta, sillä monet sijaisvanhemmat kokivat, että lapsen mahdollisesti tarvitsemia tukipalveluita oli vaikeaa saada itsenäisesti, kuten esimerkiksi terapiapalveluita. (Marjomaa & Laakso 2010, 46, 49–52.)

Raitasen (2008) mukaan sijaisvanhempana toimiminen on palkitsevaa, mutta myös haastavaa, sillä siihen liittyvät yhteistyökuviot herättävät aikuisessa tunteita ja ajatuksia joiden käsittelyssä menee oma aikansa. Omien tuntemusten kanssa selviytymisessä auttaa usein niistä puhuminen jonkun toisen ihmisen

kanssa, mutta tehtävän luottamuksellisuuden ja erityisyyden takia asioita ei voi jakaa kenen tahansa kanssa. Suomessa onkin toiminnassa useita sijaisvanhempien vertaisryhmiä, joissa sijaisvanhemmat voivat halutessaan jakaa omia tunteitaan ja asioitaan yhdessä muiden vertaisten kanssa. Vertaisryhmien tavoitteena on, että sijaisvanhemmat eivät jää huolineen yksin, vaan he pääsevät purkamaan omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan luottamuksellisesti. (Raitanen 2008.)

Vertaistoiminnan käsite tuli Suomeen 1990-luvun puolivälissä, jonka jälkeen se on vakiinnuttanut paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä vertaistuellalla katsotaan olevan merkitystä yhteisön sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin lisääntymisessä. Vertaistoiminnalla tarkoitetaan toimintaa, jonka perusajatuksena on samankaltaisten ihmisten elämäkokemusten tai yhteisten kiinnostuksen kohteiden vaihtaminen muiden ihmisten kanssa. Vertaistoiminnan katsotaan perustuvan kokemukselliseen asiantuntijuuteen, jonka arvoina pidetään toisten ihmisten kunnioittamista ja tasa-arvoisuutta. Vertaistoiminnalla voidaan viitata monenlaisiin toiminnanmuotoihin, kuten ryhmätoimintaan, vapaamuotoiseen yhteistoimintaan tai yhteisöllisyyteen. Vertaistoimintaa voidaan toteuttaa niin kasvokkain, puhelimesta, ryhmässä tai internetin välityksellä, riippuen siitä tapahtuuko se yksilö- vai ryhmätasolla, jolloin toiminnassa on yleensä mukana joko ammatillinen tai ei-ammattillinen panos. (Laimio & Karnell 2010, 9–15.) Vanhin ja tunnetuin vertaistuenmuoto ovat niin sanotut itseapuryhmät, joissa samanlaisessa tilanteessa olevat ihmiset kokoontuvat keskustelemaan vapaaehtoisesti ja luottamuksellisesti omista kokemuksistaan muiden kanssa (Solomon 2004).

On todettu, että kokemusten ja tunteiden jakaminen muiden vertaisten kanssa helpottaa sijaisvanhempien omaa jaksamista joskus vaikeilta tuntuissa perhehoidon tilanteissa ja ehkäisee uupumisen tunnetta. Vertaisryhmätoimintaa voi-

daan pitää uutena asiana perhehoidon keskuudessa, joka tarjoaa kunnille uuden mahdollisuuden tukea sijaisvanhempia heidän vaativassa tehtävässään. (Ketola 2008, 50–51.)

Vertaisryhmissä tuki syntyy vuorovaikutuksesta toisten vertaisten kanssa, sillä jokainen ryhmäläinen on asiantuntija oman kokemuksensa kautta. Vertaisryhmien tavoitteena on tulla kuulluksi ja kuunnella muita, kuitenkin niin että ryhmässä käsitellyt asiat pysyvät ryhmän sisällä vaitiolovelvollisuuden avulla, jolloin jokainen ryhmäläinen voi olla mahdollisimman avoin niin halutessaan. Perhehoitajille suunnatut vertaistukiryhmät ovat pääosin suljettuja ryhmiä, jolloin parin ensimmäisen kokoontumiskerran jälkeen ryhmään ei enää oteta uusia jäseniä, koska ryhmän toiminta etenee yleensä ennalta sovittujen teemojen avulla. Suljetut ryhmät voivat olla työotteeltaan joko kuntouttavia, toimintakykyä tai kasvua vahvistavia ryhmiä riippuen siitä mikä on ryhmän perustarkoitus. Vertaistukiryhmät koostuvat pääasiassa 4–15 osallistujasta ja niitä järjestetään ympäri Suomea. Keskeisin tavoite näiden vertaisryhmien kokoontumisessa on osallistujien omien voimavarojen vahvistumisessa ja sosiaalisen tuen tarjoamisessa. (Levamo & Heikkinen 2015.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille sijaisvanhempien oma henkilökohtainen kokemus sijaisvanhemmuudesta ja perhehoidosta. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia sijaisvanhemmuutta arjen näkökulmasta. Tavoitteena on myös selvittää sijaisvanhempien näkemyksiä vertaistuen merkityksestä sekä tarkastella niitä kokemuksia, joita sijaisvanhemmilla on käyttämistään tukimuodoista ja miten ne ovat yhteydessä heidän arjessa jaksamiseensa. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten sijaisvanhemmat kokevat sijaisvanhemmuuden perheen arjessa ja minkälaisia arkipäivän haasteita he kohtaavat sijaisvanhemmuudessaan?
2. Millaista tukea sijaisvanhemmat kokevat tarvitsevansa ja saavat sijaisvanhempina? Millaisena sijaisvanhemmat kokevat vertaistuen merkityksen sijaisvanhemmuudelle?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen, jolloin tutkimuksen lähtökohtana oli todellisen elämän kuvaaminen. Samalla se myös pyrkii tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Aineistonhankinnassa käytettiin teemahaastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 47–48.) Haastattelutilanteessa tutkija on usein suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, jonka vuoksi sitä voidaan pitää ainutlaatuisena tiedonkeruunmenetelmänä. Voidaan todeta, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu on usein päämenetelmänä. Haastattelun suurimpana etuna voidaan nähdä sen joustavuus, koska haastattelutilanteessa voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia kuunnellen. Haastattelu myös mahdollistaa haastattelussa saatujen tietojen selventämisen ja syventämisen perustelujen, sekä lisäkysymysten myötä. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 34–35; Hirsjärvi ym. 2009, 161, 204–205.)

Haastattelun etuna voidaan nähdä myös se, että tutkija voi valita haastatteluun ne henkilöt, joilla on jonkinlaista kokemusta tutkittavasta aiheesta. Tällöin on myös perusteltua kertoa haastateltavalle etukäteen, mitä aihealuetta haastattelu koskee, jotta hän pystyy etukäteen hieman pohtimaan asiaa. Tutkimuksen aihealueen kertominen haastateltavalle etukäteen edesauttaa myös sitä, että tutkittavasta aiheesta saadaan mahdollisimman paljon tietoa itse haastattelutilanteessa. Toisaalta voidaan nähdä, että ihmiset harvoin lupautuvat sellaiseen tutkimukseen, josta he eivät tiedä etukäteen mitään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–74.) Haastattelututkimuksen avulla pyrin tavoittamaan sijaisvanhempien arjen kokemuksia heidän itsensä kertomana.

Hirsjärven ja Hurmeen (2006, 34–35) mukaan haastattelu tiedonkeruumenetelmänä voidaan nähdä myös ongelmallisena ja hyvin teknisenä toimintatapana kerätä aineistoa, johon harvoin otetaan kantaa tutkimusraportoinnissa. Ensinnäkin haastattelijalla tulisi olla taitoa ja kokemusta mukautua haastattelutilanteeseen tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen, jolloin voidaan ajatella, että haastattelijan rooliin tulisi kouluttautua. Haastattelu vie myös aikaa, sekä sisältää monia virhelähteitä, jotka voivat johtua niin haastateltavasta kuin haastattelijasta itsestään. Myös aineiston analysoinnin, tulkinnan ja raportoinnin katsotaan olevan usein ongelmallista vapaamuotoisissa haastatteluaineistoissa. Haastattelun katsotaan myös usein olevan aineistonkeruumuotona kallias ja aikaa vievä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74).

Tutkimusmenetelmäksi valitsin teemahaastattelun sen joustavuuden takia. Teemahaastattelu on avoimen- ja lomakehaastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihepiirit ovat etukäteen tiedossa, mutta kysymysten tarkka järjestys ja muoto puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2009, 208). Teemahaastattelussa edetään tiettyjen etukäteen valittujen keskeisten teemojen varassa, jotka perustuvat tutkimuksen viitekehykseen. Tämän tarkoituksena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimustehtävän mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Teemahaastattelussa haastattelijalla on käytössään valmiiden kysymysten sijaan tukilista (Liite 1), joka mahdollistaa samojen teemojen läpikäymisen jokaisen tutkittavan kanssa. Haastatteluiden painotukset saattavat kuitenkin helposti erota toisistaan riippuen haastateltavan omista kokemuksista ja tulkinnoista tutkittavasta asiasta. Tämä osaltaan vapauttaa tutkijan omista ennakko-oletuksistaan tutkittavaan asiaan, sillä etukäteen valitut teemat mahdollistavat uusien näkökulmien ja asioiden nousemisen esiin itse haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2006, 48).

5.2 Haastatellut sijaisvanhemmat

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat sijaisvanhemmat. Tutkimukseen osallistui yhteensä 12 sijaisvanhempaa ja haastattelutilanteita oli yhteensä 10 (Taulukko 1). Näistä kaksi haastattelutilannetta oli parihaastatteluita, joissa oli läsnä sekä sijaisäiti että -isä. Kaikki yksilöhaastatteluun osallistuneet olivat naisia. Tässä tutkimuksessa käsittelen kuitenkin parihaastattelut yhtenä haastatteluna, koska koin, että miehet olivat enemmänkin puolisoidensa henkisenä tukena mukana haastattelutilanteessa kuin itse aktiivisessa roolissa. He saattoivat paremminkin täydentää puolisoidensa lauseita, mutta muuten olivat johdonmukaisesti samaa mieltä kaikesta.

TAULUKKO 1. Tutkimukseen osallistuneiden taustatiedot

Haastateltavat (H)	Parisuhde	Toiminut sijaisvanhempana	Sijaislasten lukumäärä	Sijaislasten ikä	Omia lapsia
H1 parihaastattelu	avoliitossa	noin 8 vuotta	2	8, 11	ei
H2	naimisissa	5 vuotta	3	4, 6, 8	ei
H3 parihaastattelu	avoliitossa	3 vuotta	2	8, 9	ei
H4	naimisissa	noin 2 vuotta	1	3	kyllä
H5	naimisissa	15 vuotta	1	16	kyllä
H6	naimisissa	11 vuotta	2	12, 14	kyllä
H7	yksinhuoltaja	noin vuoden	1	15	ei
H8	avoliitossa	13 vuotta	2	10, 13	kyllä

(jatkuu)

TAULUKKO 1. (jatkuu)

H9	naimisissa	20 vuotta	5	3, 8, 13, 17, 18	kyllä
H10	naimisissa	8 vuotta	4	12, 15, 20, 20	kyllä

Tutkittavat olivat iältään 37–57-vuotiaita ja heidän kokemustaustansa perhehoi-
dosta vaihteli. Jotkut olivat olleet perhehoitajina pidempään, kun taas joillakin
oli takanaan vasta muutama vuosi sijaisvanhempana. Osalla oli sijaislasten li-
säksi omia biologisia lapsia tai adoptiolapsia, kun taas joillakin oli ainoastaan
sijaislapsia. Sijoitettujen lasten lukumäärä haastatteluhetkellä vaihteli yhdestä
viiteen. Suurin osa sijaislapsista oli tullut perheisiinsä varsin pieninä, vauvaiässä
tai leikki-iässä, mutta jotkut olivat tulleet vasta kouluikässä. Joissakin sijaisper-
heissä oli sijoitettuna myös sisaruksia, jotka olivat tulleet perheeseen samaan
aikaan. Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa oli mukana hyvin erilaisia perheitä,
erilaisilla kokoonpanoilla ja taustoilla, joten tutkimusta voidaan siksi pitää hy-
vin moniäänisenä.

5.3 Aineiston hankinta

Tämä tutkimus toteutettiin kvalitatiivisin eli laadullisin menetelmin, koska tar-
koituksena oli saada mahdollisimman laaja kuva sijaisvanhempien perhe-
elämästä arjen keskellä. Aineisto tähän tutkimukseen hankittiin teemahaastatte-
luiden kautta. Tutkittavat valittiin tähän tutkimukseen lumipallo-otannalla.
Aluksi etsin sijaisvanhempia tutkimukseeni sijaisvanhemmille tarkoitettujen
vertaistukiryhmien kautta lähestymällä ohjaajia sähköpostitse ja tiedustelemalla
olisiko ryhmässä kiinnostusta osallistua tutkimukseeni. Tämä ei kuitenkaan
aluksi tuottanut ollenkaan tulosta. Loppujen lopuksi aloin tiedustelemaan olisi-
ko tuttavapiirissäni tiedossa jos joku henkilö toimisi sijaisvanhempana. Näin

sain käsiini yhden sijaisvanhemman yhteystiedot, joka suostui haastateltavakseni. Tämän jälkeen sain aina seuraavan haastateltavan lumipallo-otannalla, sillä haastattelutilanteen jälkeen haastateltava lupasi olla yhteydessä tuntemiinsa sijaisvanhempiin ja sitä kautta sain kokoon edustavan otoksen.

Haastattelut tein keväällä 2013. Sijaisvanhempien haastatteluista yhdeksän suoritettiin sijaisvanhempien kotona heille sopivana ajankohtana ja yksi haastattelu erään huoltoaseman kahviossa. Sijaisvanhemmat eivät etukäteen tienneet haastattelukysymyksiä, vaan olin kertonut heille aikaisemmin kysymysten koskevan sijaisvanhempien arkea perhe-elämän keskellä, siinä esiintyviä haasteita ja tukimuotoja. Sijaisvanhempia pyydettiin kertomaan omia kokemuksiaan sijaisvanhemmuudesta ja sijaisperheen arjesta, sekä näkemyksiään siitä minkälaiset asiat tukevat omaa jaksamista arjen keskellä ja vertaistuen merkityksestä.

Teemahaastattelurungon (Liite 1) rakentaminen tapahtui tutustumalla tutkittavaan aiheeseen tarkemmin, jotta minulla oli paremmat edellytykset luoda sellaisia kysymyksiä, joilla olisi merkitystä sijaisvanhempia haastatellessa. Teemahaastattelurunkoa suunnitellessa otin huomioon tutkimukseni tutkimuskysymykset ja siihen liittyvät käsitteet. Näiden pohjalta mietin, minkälaisen kysymysten avulla saisin tutkimuskysymyksieni kannalta tarvittavan tiedon itse haastattelutilanteessa sijaisvanhemmilta.

Tutkimuksen kaikki haastattelut nauhoitettiin, johon jokaiselta haastateltavalta oli saatu erikseen lupa. Nauhoittaminen mahdollistaa sen, että tutkijan on mahdollista analysoida ja tarkastella haastattelutilanteen kulkua jälkikäteen, jolloin myös haastattelu voidaan raportoida tarkemmin (Tiittula & Ruusuvoori 2009, 14–15). Haastatteluiden kestot vaihtelivat keskenään noin puolesta tunnista päälle tuntiin. Haastattelut kestivät keskimäärin 44 minuuttia. Haastatteluiden jälkeen jokainen haastattelu purettiin auki litteroinnin keinoin ja tutkimuksen

litteroitu aineisto koostuu 103 sivusta. Haastattelutilanteet vaihtelivat riippuen siitä kuinka hyvin tutkittava vei keskustelua eteenpäin pelkkien teema-alueiden varassa. Osa haastateltavista osasi kertoa tutkittavasta aiheesta kaiken mitä he tiesivät ilman että minun piti esittää erikseen tarkentavia kysymyksiä. Näissä tapauksissa minun ei tarvinnut esittää tutkittavalle kaikkia kysymyksiä mitä olin etukäteen ajatellut, sillä kyseiset aiheet olivat jo käsitelty. Muutaman haastattelun kohdalla taas vastaukset jäivät hyvin niukkasanaiseksi eikä keskustelu edennyt kovinkaan luontevasti. Näissä tilanteissa koin, että tarkentavien kysymysten avulla sain lisää informaatiota tutkittavasta aihealueesta.

5.4 Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä, jonka avulla uuden tiedon tuottamisesta tulee entistä selkeämpää ja helpompaa. Analyysin avulla tutkimusaineisto pyritään tiivistämään pienempiin kokonaisuuksiin, kuitenkin kadottamatta sen sisällöllistä informaatiota. (Eskola & Suoranta 2008, 137.) Aineistosta löytyy usein monia kiinnostavia asioita, joita tutkija ei ole edes tullut ajatelleeksi. Laadullisen aineiston analysoimisessa onkin tärkeää se, että tutkija pystyy löytämään tutkimusaineistostaan juuri ne kohdat, jotka ovat tutkimuksen kannalta oleellisia, sillä kaikkia asioita ei voi tutkia yhden tutkimuksen puitteissa, vaan ne tulisi siirtää seuraavaan mahdolliseen tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.)

Kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä voidaan käyttää perusanalyysimenetelmänä laadullista sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tekstianalyysiä, jonka avulla kirjalliseen muotoon saatettu materiaali voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti, kadottamatta kuitenkin aineiston sisältämää informaatiota. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään

saamaan ja järjestämään kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 103–104.)

Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, jonka tarkoituksena on valita analyysiyksiköt tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen, joita ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely sekä teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Pelkistämällä tarkoitetaan sitä, että analysoidavasta informaatiosta karsitaan kaikki tutkimukselle epäolennainen pois, joko tiivistämällä tai jakamalla se eri osiin. Aineiston ryhmittelyssä pelkistetty aineisto käydään huolellisesti läpi ja etsitään eroavaisuuksia sekä samankaltaisuuksia pelkistetyistä ilmauksista. Ryhmittelyn avulla aineistosta löytyvät samankaltaiset asiat voidaan yhdistää luokiksi. Teoreettisten käsitteiden luomisen avulla aineistosta pyritään taas löytämään tutkimuksen kannalta olennainen tieto, joiden avulla voidaan luoda teoreettisia käsitteitä. Sisällönanalyysin onkin katsottu perustuvan tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää kokonaiskuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Tutkija siis pyrkii ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan käsin kaikissa analyysin vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95, 108–113.)

Tämän tutkimuksen aineiston analyysin aloitin lukemalla litteroituja haastatteluita läpi yhä uudelleen ja uudelleen, jolloin löysin litteroidusta aineistosta tutkimukseni kannalta keskeisiä asioita. Aineistoa lukiessa huomasin myös, että samat aihepiirit ja asiat toistuivat monissa haastatteluissa mikä edesauttoi aineiston ryhmittelyä teemoihin. Tutkimukseni teemat syntyivät pitkälti tutki-

mustehtävieni sekä teemahaastattelurunkoni pohjalta. Tämän jälkeen rajasin vain tutkimustehtävieni kannalta oleelliset teemat analysoitavaksi ja jätin kaiken muun huomioimatta.

Analyysin tulokset olen kirjoittanut auki tutkimuksen lukuihin 6-7 ja niissä on myös käytetty tutkimuksen tuloksien havainnollistamiseen haastattelukatkelmia. Nämä haastattelukatkelmat on valittu niin, että ne painottaisivat mahdollisimman hyvin tutkimukseni tuloksia sekä kokoaisivat yhteen sijaisvanhempien näkemyksiä tiiviissä muodossa. Tutkimustulosten havainnollistamiseen olen käyttänyt myös taulukoita, joiden avulla olen pyrkinyt esittämään tutkimuksen tulokset lukijalle mahdollisimman selkeässä muodossa. Nämä taulukot ovat muodostuneet yhdistävästä tekijästä sekä pääteemasta, yläteemasta ja alateemasta. Taulukoiden alateemat ovat muodostuneet haastattelemini sijaisvanhempien sanomisista. Yläteemat ovat alateemoja yhdistäviä kategorioita, joita puolestaan yhdistää yksi yhtenäinen laajempi kokonaisuus eli pääteema.

6 SIJ AISVANHEMPIEN ARKI JA SIINÄ ESIINTYVÄT HAASTEET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten sijaisvanhemmat kokevat arjen ja minkälaisia arkipäivän haasteita he saattavat kohdata vanhemmuudessa. Sijaisvanhempia pyydettiin kuvailemaan perheensä arkea sekä kysyttiin sijaisvanheman tarvitsemista taidoista ja ominaisuuksista, jotka vaikuttavat siihen miten arki koetaan perheessä. Sijaisvanhemmat kokivat perheensä arkielämän pääosin myönteisenä ja mieltä avartavana kokemuksena. Tavallisimmat haasteet perheen arkielämässä olivat arjen kasvatshaasteet, sijaislapsen kehitykseen liittyvät haasteet sekä sijaisvanhempien suhde sijaislapsen biologisiin vanhempiin ja sen mukanaan tuomat haasteet.

6.1 Sijaisperheiden arjen kokemuksia

Sijaisvanhempien kertoman perusteella voidaan todeta, että sijaisperheen arki muodostuu samanlaisista rutiineista kuin tavallisenkin lapsiperheen arki ja sijaisvanhempiana olo on tavallista vanhempiana oloa. Sijaisvanhemmat kokivat elävänsä tavallista lapsiperheen elämää, joka lähtee liikkeelle lapsen tarpeisiin vastaamisesta, kuten ruoasta huolehtimisesta ja läsnäolosta. Osa tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista vietti vielä pikkulapsiperheen elämää, kun taas suurimmalla osalla perheistä lapset olivat jo koulu- tai murrosiässä. Sijaisvanhemmat kuvailivat perheen arjen lähtevän liikkeelle herätyksestä, jonka jälkeen suoritetaan aamutoimet pesuineen ja aamupaloineen. Tämän jälkeen lähdetään joko päivähoitoon, kouluun tai töihin. Illalla palataan takaisin kotiin; syödään, tehdään läksyt, leikitään ja vaihdetaan kuulumisia. Myös sijaislasten mahdolliset terapiat ja kontrollikäynnit, sekä harrastukset olivat keskeinen osa sijaisperheiden arkea. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat ku-

vailivat perheensä arjen olevan ihan "perus lapsiperheen arkea". Seuraava sitaatti osoittaa, miten arkea pääsääntöisesti kuvailtiin:

*No siinä normaalit aamutoimet tietenkii. Mie saan nää kaikki lapset pihalle about 9 aikaan viimestään. Isäntä lähtee töihin ja työtöt lähtee kouluun, ja mie sitte hääraillen täällä mitä hääraillen kotihommia. Ihan perus juttua. Likat tulee koulusta kotia ja syödään. Ja isäntä tulee aika usein ruokatu-
nille tähän, et hänkin syö siinä mejän kanssa. Likat tekee läksyt ja lähtee kavereilleen jos lähtee, tai sitte ne on kotosalla. Ulkoillaan, koira teettää lenkkejä. (H1)*

Päivät koostuvat näin ollen tutuiksi muodostuneista rutiineista, jotka tapahtuvat lapsen ehdoilla. Moni sijaisvanhempi kertoikin yllättyneensä siitä, kuinka hyvin arkielämä oli loppujenlopuksi lähtenyt sujumaan sijoitetun lapsen kanssa, sillä sijaisvanhemmille tarkoitetun ennakoivalmennuksen perusteella moni oli vaurautunut siihen, että perheen arkielämä saattaa olla haasteellista varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa.

Mä oon semmonen realisti, et mä elän sitä hetkeä. Tiesin et ongelmia tulee, ja tulee hyviä hetkiä. Mä en niin liikaa maalaille piruja valmiiks seinille. Odotukset oli ehkä hurjemmat, mitä sit lopunviimein olikaan. Et meil on menny kyl ihan älyttömän hyvin. (H4)

Eräs sijaisvanhempi mainitsi myös, että yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset perhe-elämän rakenteissa ovat osaltaan vaikuttaneet myönteisellä tavalla sijaisperheiden arkeen. On avioeroperheitä, kaksiosaisia sukunimiä, uusioperheitä ja yksinhuoltajaperheitä, joten ihmiset ovat tottuneet siihen, että lapsi saattaa asua myös jossain muualla kuin alkuperäisessä kodissaan, eikä asiaa enää niin kyseenalaisteta kuin mitä ennen.

Se on nykyään kun on kaksosasia sukunimiäkin, ni se sukunimikään ei haittaa, se on se hyvä puoli kans. Ja sitte niinku on avioeroja ja kaikenlais- ta, niin se ei oookkaan enää niin vierasta, ettei asukaan enää oikeesti siellä alkuperäiskodissa. (H1)

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat elävänsä tavallista lapsiperheen arkea iloineen ja suruineen, ja lapsista saatava riemu ja ilo tulivat vahvasti esille monessa haastattelussa. Moni sijaisvanhempi korosti, että vaikka sijaislapsilla saattaa olla monenlaisia ongelmia joihin vaaditaan terapiakäyntejä ja erilaisia tukimuotoja, niin itse perheen arkielämään näiden ongelmien ei katsottu vaikuttavan pitkällä tähtäimellä kovinkaan negatiivisesti. Muutama sijaisvanhempi mainitsi, että myös biologisilla lapsilla saattaa olla jos monenlaisia vaikeuksia, joita vanhempi joutuu käsittelemään. *”Välillä väsyttää, mutta eihän se kellään oo aina ruusuilla tanssimista.” (H5)*. Sijaisvanhemmat olivat pääsääntöisesti yhtä mieltä siitä, että vaikka lapsilla saattaa olla ongelmia, niin erilaiset käytännön rutiinit ja säännöt arjen keskellä helpottavat ja tuovat turvaa niin lapselle kuin itse vanhemmalle. Seuraava sitaatti osoittaa, miten eräs sijaisvanhempi kuvasi rutiinien tärkeyttä:

Kaikkein tärkein on juuri se struktuuri, et nää lapset tarvitsee ja vaikka se tuntuu hirveeltä, et ne on jo niin paljon kärsiny. Mut kuitenkin se luo niin paljon semmosta turvallisuutta, et se on niinku ehdoton edellytys. Nää lapset ei enää tartte kavereita, ne tarvitsee niinku vahvoja aikuisia joihin luottaa. Täytyy pitää rutiineista kiinni todella tarkkaan, koska jos mä nyt vähän tästä hihnast päästän irti, ni hups me tiputaan niinku 10 askelta taaksepäin. (H9)

Kaikki sijaisvanhemmat korostivat haastatteluissaan sitä, kuinka sääntöjen ja rajojen johdonmukainen noudattaminen edesauttaa sijaislapsen perusturvallisuuden ja luottamuksen ylläpitämistä, sillä muuten lapselle saattaa tulla tunne siitä, ettei hän olekaan tärkeä. Muutama sijaisvanhempi korosti myös selkeän päivärytmin luomista niin että se on jossain konkreettisesti esillä, sillä sen katsottiin myös helpottavan arjen sujumista. *”Jos jotain sovitaan, niin siitä pidetään kiinni” (H6)*. Tärkeänä arjen sujumisen kannalta koettiin myös sijaislapsen taustojen huomioon ottaminen, biologisten vanhempien hyväksyminen sekä asioiden avoin käsittely.

Vaikka sijaisperheen arjen voidaan katsoa sisältävän monenlaisten asioiden ja tunteiden käsittelemistä, niin loppujen lopuksi monet sijaisvanhemmat kokivat arkielämänsä rikkautena ja mieltä avartavan kokemuksena. Iloa tuottivat niin yhdessä kokeminen kuin tekeminenkin, mutta myös sijaislapsen kehittyminen ja eheytyminen, sekä luottamuksen saaminen. Tämä tulee ilmi oheisista sitaateista:

Ja kauheen kiva tehdä yhdessä asioita ja nähdä sitä kehitystä. Et se on jotenki niin ihana nähdä sitä, et vaikka hän imee kauheesti multa, mut sit sitä positiivista kehitystä, mikä pikuhiljaa tulee. (H7)

Kun asiat menee eteenpäin ja huomaa, että joku asia mikä ei oo joskus sujunu, ni sit se yhtäkkiä sujuukin, tai siis se ei niinku yhtäkkiä lähe koskaan sujumaan, vaan sä yhtäkkiä tajuut, et hei vitsi sil ei oo moneen vuoteen ollut yhtään tappeluu siel koulussa, koptop. Niinku et tämmöset pienet asiat. Et tosi hidastahan muutosta tässä tapahtuu, mut että tavallaan semmoset, et se lapsi niinku pärjää ja onnistuu, ja jotenkin niinku elämä on hallinnassa. Menee niinku eteenpäin ja kehitty tasasesti. (H6)

Sijaisperheen arkielämään kuuluu myös oleellisena osana sijaislapsen biologiset vanhemmat, sillä sijoitetuilla lapsilla on aina kahdet vanhemmat: biologiset vanhemmat eli syntymävanhemmat ja sijaisvanhemmat. Kaikki haastatellut sijaisvanhemmat olivat tietoisia jaetusta vanhemmuudesta biologisten vanhempien kanssa ja pitivät hyvin tärkeänä asiana ylläpitää mahdollisuuksien mukaan sijaislapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa. Ja mikäli yhteydenpito ei aina ole mahdollista, niin mahdollisuuksien mukaan yritetään pitää mielikuvaa yllä lapsen biologisista vanhemmista. Moni sijaisvanhempi toikin hyvin vahvasti esille sen, että tarkoituksena ei ole unohtaa lapsen alkuperää ja sitä mistä hän on tullut sijaisperheeseen. *”Ilolla otetaan aina vastaan jos tulee.. .. ja yritetään vaan pitää sitä mielikuvaa yllä.” (H2)*. Muutama sijaisvanhempi piti myös rikkautena sitä, että sai jakaa lapsen onnistumisen kokemuksia ja arjen iloja toisen vanhemman kanssa.

Jos vaikka hän onnistuu jossain asiassa ja sit tulee semmonen, itelle se ylpeys siitä. Ni sit mä tiedän et se biologinen äiti on niinku ihan yhtä ylpee siitä, et sen pystyy niinku jakaa, semmoset asiat. (H6)

Tarkasteltaessa sijaisvanhempien kokemuksia omasta vanhemmuudestaan sijaislapsen kanssa arjen keskellä voidaan todeta, että kaikki haastatteluun osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat olevansa vanhempia siinä missä muutkin vanhemmat, vaikka lapset eivät heidän biologisia lapsia olleetkaan. *”Me ollaan sanottu lapsille, et me ollaan näitä jotka hoivataan ja pidetään huolta, ja olemme sillä lailla vanhempina niinku lapsilla on vanhemmat.” (H10)*. Itse lapsen kasvatustyön voidaan siis todeta olevan ihan samanlaista vanhemmuutta kuin missä tahansa muussakin perheessä, eikä perheiden arkielämä eroa oleellisesti muista perheistä. Erot tulevat ainoastaan siinä kuka on kenenkin ”oikea” vanhempi, jos asiaa ajatellaan biologian näkökulmasta.

Sijaisvanhemprien kokemukset sijaisvanhemmuudesta olivat pääosin myönteisiä. Sijaisvanhemmuus nähtiin mielenkiintoisena ja antoisana seikkailuna, joka mahdollistaa rikkinäisen lapsen eheytyksen, sekä tarjoaa lapselle mahdollisimman hyvän pohjan viedä omaa elämäänsä eteenpäin riippumatta lapsen taustoista. Sijaisvanhemmuus koettiin monipuolisena ja myönteisenä elämäntehtävänä, sillä se takaa jokaisen päivän erilaisuuden. Vaikka suurin osa sijaisvanhemmista koki sijaisvanhemmuuden haasteellisena tehtävänä, niin mielenkiintoista on se, että haasteellisuus nähtiin enemmän myönteisenä kuin kielteisenä asiana. Tämä tulee ilmi seuraavista sitaateista:

Kaiken kaikkiaan, ni onhan se sen plussan puolella ihan että. Vaikka se niinku työtä teettää, mutta onhan tää ollu kokemuksena niin, jos ei muuta ni ainakin kauheen avartavaa. Sit se, että jos ei muuta ni ehkä siinä saa sen yhden lapsen elämää vietyy eteenpäin sitten. (H5)

No positiivisia on se sen hajonneen lapsen kasaaminen. Yhtäkkiä sielt tulee ne pienet kädet kaulan ympäri ja se sanoo "Akala inua". Ja niinku näkee sitä kehitystä ja miten se itestään repii sen kaiken kauheuden ja miten voi niinku reilu vuoden vanha ihminen olla rikki niin pahasti ja miten kuitenkin äkkiä sit taas siitä ehjäksi tulee. Ja miten se niinku sellanen, et miten sitä voi ihan konkreettisesti auttaa. (H4)

Suurimmalla osalla tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista ei ollut ennestään omia lapsia, mutta he olivat kuitenkin oman työnsä puolesta olleet lasten kanssa tekemisissä, mikä osaltaan koettiin hyödyllisenä asiana. Myös sijaisvanhemmille tarkoitettun ennakkovalmennuksen nähtiin antavan hyvin tietoa sijaisvanhemmuudesta ja siitä mitä kaikkea se voi pitää sisällään konkreettisten esimerkkien ja muiden sijaisvanhemprien omakohtaisten kokemusten avulla. Haastatteluissa tuli esille myös se, että ennakkovalmennuksen aikana

moni vanhempi oli jättänyt koulutuksen kesken todetessaan, että ehkä he eivät kuitenkaan olleet sopivia kyseiseen tehtävään. *”Tietysti semmonen koulutushan on tosi hyvä, et sitte todella niinku kerkee mieltii, että onks niinku minust tähän hommaan.” (H2).* Tämän katsottiin osaltaan auttaneen valmistautumisessa tulevaan vanhemmuuteen sekä omien tunteiden käsittelyyn. Haastatteluissa painotettiin myös arjen sujumisen kannalta avointa mieltä, pitkäjänteisyyttä ja omien tunteiden hyväksymisen tärkeyttä.

6.2 Sijaisvanhemmuuden arjen haasteet

Tarkasteltaessa sijaisvanhemman arjen haasteita voidaan todeta, että vaikka kaikki haastatteluun osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat elävänsä tavallista lapsiperheen elämää ja vanhemmuutta siinä missä muutkin lapsiperheet, niin arjessa saatetaan kohdata usein myös haasteita. Suurin osa sijaisvanhemmista otti esille sen, että kun on kyse sijoitetusta lapsesta, niin jo taustojensa puolesta lapsella saattaa olla tullessaan erilaisia ongelmia, jotka ovat läsnä perheen arkielämässä monella tavalla.

Kyllähän ne toimii vähän erilailla sitten kun siellä on se rikkinäinen tausta, ni se lapsi ei pelaa ihan samalla lailla kuin se normaalilapsi. (H4)

Taustojensa puolesta sijaislapsilla onkin usein erilaisia terapioiden ja kontrollikäyntejä, joihin sijaisvanhemmat joutuvat viemään lapsia, sekä erilaisia palaveria yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Osa sijaisvanhemmista mainitsi, että nimenomaan sijaislapsen taustojen hyväksyminen ja omien tunteiden kanssa toimiminen on haasteellisinta koko sijaisvanhemmuudessa. Tämä tulee ilmi seuraavasta sitaatista:

Ja mitä isompi lapsi on, niin sitä enemmän siin on sitä tavaraa siel päässä, ni kyl ne niinku pitää ottaa huomioon ja kestää se. Siin on opettelemist kylä, mutta pitää niinku kestää se menneisyys. Kyllä ne elää ne ihmiset tos meijän kaa ruokapöydässä, mitä me ei olla ikinä ees nähtykään, niin että ne pitää vaan ottaa huomioon. (...) Omien tunteittenkaa toimiminen on varmaan haasteellisin. Lapset on lapsia ei ne. Ja kun ymmärtää sen, että on vaikka esimerkiks kiintymyssuhdehäiriö, tai joku tällönen vaiva siinä mikä aiheuttaa ne asiat. Ni kun ymmärtää ne syyt, ni silloin ne hyväksyy.
(H2)

Sijaisvanhempien kokemukset perheensä arjen haasteista voidaan jakaa kolmeen eri teemaan. Näistä ensimmäisen teeman muodostavat arjen kasvatushaasteet. Sijaislapsen kehityksen haasteet muodostaa toisen teeman ja sijaisperheen suhde sijaislapsen biologisiin vanhempiin muodostaa kolmannen teeman (Taulukko 2).

TAULUKKO 2. Sijaisvanhempien arjen haasteet

Pääteema	Yläteema	Alateema
Arjen kasvatus haasteet	Kiintymyssuhteen luominen	Jatkuva haastaminen
	Luottamuksen saaminen	Itsensä esille tuominen
		Tieto siitä, että sinä olet tärkeä
Kehityksen haasteet	Terapiat ja kontrollikäynnit	Rikkinäinen tausta
		Käytöshäiriöt ja psyykkiset ongelmat

(jatkuu)

TAULUKKO 2. (jatkuu)

Sijaisperheen suhde lapsen biologisiin vanhempiin	Yhteistyön merkitys	Biologiset vanhemmat elävät koko ajan taustalla
		Lasta koskevien päätösten tekeminen
	Lapsen hysteerinen olotila	Biologisten vanhempien tapaamiset

6.2.1 Arjen kasvatushaasteet

Kuormittavimpana ja haasteellisimpana tekijänä sijaislapsen kasvatuksessa nähtiin sijaislapsen läheisyyden kaipuu. Tämä tuli hyvin vahvasti esille jokaisen haastattelun kohdalla. *”Huomion kaipuu ja se huomioiduksi tulemisen tarve on niinku ihan loputon, sitä ei niinku pysty edes täyttämään.” (H6).* Useampi sijaisvanhempi kuvasi tienneensä jo ennen sijaislapsen tuloa perheeseen kiintymyssuhteen ja luottamuksen luomisen vievän aikaa, mutta monelle oli tullut yllätyksenä se, että vaikka useammassa perheessä sijaislapsi oli ollut jo pidemmän aikaa, niin silti huomioiduksi tulemisen tarve on loputon. Tämä näkyi muun muassa erilaisina käytöshäiriöinä ja haastamisena, mikä tulee ilmi seuraavissa sitaateissa:

Ja tyttöhan haastaa edelleen, vielä testaa. Testaa sitä hylkäämistä. Eli tässä yhtenäkin päivänä, kun mä olin pihalla. Ni se tuli kotiin ja sitten se tos koputteli ikkunasta ja sit mä tulín sisälle siinä ja tyttö sit sano et mä luulin etä sä hyläsit mut, et kun ei näkyny missään. Että mä hylkäsin hänet, et se tulee edelleenkin monissa asioissa. (H7)

13-vuotias on tullu niinku tälläseen vähän niinku esimurrosikään, ni se on aika raadollista välillä, et kyl siin menee usko itteesä ja elämään ja kaikkeen välillä, että se on aika kaameeta. (...) Harvemmin ne niinku silleen, miten mä nyt sanoisin, sydämestään vapautuneesti niinku on perheessä, että ne on tietyllä semmosella varauksella mun mielestä. (H8)

Kolme sijaisvanhempaa myös mainitsi, että mikäli perheessä on useampikin sijaislapsi, niin lasten keskinäinen kilpailu siitä kummasta tykätään enemmän ja kuka saa enemmän huomiota oli myös vahvasti esillä. Tämä johti siihen, että sijaisvanhempi joutui olemaan hirveän tarkka tasapuolisuudesta ja siitä, että pyrkii antamaan saman verran huomiota kaikille lapsille.

6.2.2 Sijaislapsen kehityksen haasteet

Sijaislapsen menneisyydestä ja taustoista johtuvat erilaiset käytöshäiriöt ja ongelmat koettiin myös monella tapaa arkea kuormittaviksi asioiksi, jotka heijastuivat myös siihen miten sijaisvanhempi kokee oman vanhemmuutensa. *"Näillähän on hirmu paljon terapiota ja hoitoja ja erilaisia palavereja, et ne niinku työllistää hirmu paljon."* (H9). Tämän katsottiin osaltaan lisäävän sijaisvanhemman henkisen ja psyykkisen työn määrää perheen arjessa. *"Joutuu juttelemaan niinku vaikeistakin asioista ja tutkii niitä lapsien, et miten ne kehitty ja kuinka niitten mielet muuttuu ja tuleeks sielt pelkoja ja joutuu semmosta vähän psykologiaa käyttään täs."* (H2). Tämä koettiin osaltaan erittäin paljon voimavaroja vieväksi asiaksi ja moni korostikin sitä, että vaikka se saattaa olla monen sijaisperheen perusarkea, niin se ei ole yleisesti ottaen normaalia. *"Kyllähän niitten kans saa töitä tehdä, niin paljon sitä huolenpitoa tarvii, että kehitys ei oo ikäisellään tasolla."* (H3).

Muutama sijaisvanhempi kuvaili myös muiden ihmisten tarvetta kategorisoida sijaislapsi automaattisesti ongelmalapseksi, vaikka olisi tärkeämpää ajatella jo-

kaista lasta omana yksilönään. Tämän osaltaan katsottiin johtavan siihen, että erilaisissa tapaamisissa, joissa keskustellaan lapsen tarvitsemista tukimuodoista tai terapia tarpeista, saatetaan jopa vähätellä sijaisvanhemman vanhemmuutta ja puhua lapsesta alentavaan sävyyn. ” *Unohdetaan niinku tavallaan se, että me ollaan niiden lasten vanhempia, sijaisvanhempia, et sijaisäiti ja –isä, ei mitään asiantuntijoita (...) et sä puhut nyt mun lapsesta vähän silleen niinku rumasti ja karusti.* ”(H6). Eräs sijaisvanhempi koki itselleen haastavimmaksi asiaksi muiden ihmisten ajattelutavan siitä kuinka vanhemman rakkaudella ja läsnäololla pelastetaan lapsi kuin lapsi ongelmilta.

Se on mun mielestä haastavaa, että kun ihmiset usein ajattelevat. Että kun he rakastavat lasta tarpeeks, ni se korjaa kaiken. Näinhän se ei kuitenkaan ole, et se rakastaminen ja välittäminen on tietysti tärkeätä, mutta laps tarvii paljon muutakii, esimerkiksi terapiaa. (H10)

Myös kouluun liittyvät haasteet tulivat vahvasti esille niiden sijaisperheiden kohdalla, joiden lapset olivat jo kouluiässä. Melkein kaikissa sijaisperheissä sijaislapset olivat erityisluokilla joko käytösongelmien sekä oppimisvaikeuksien vuoksi, tai muuten tarvitsivat todella paljon apua koulunkäyntiin. Haastavimpana asiana koettiin lapsen aloitekyvyn puute, sekä muutaman perheen kohdalla myös tappeluihin joutuminen koulupäivän aikana.

Tämä koulunkäynti on ollu semmonen haaste, että hänellä on ollut tai onkin tämmösiä keskittymisvaikeuksia, et se on semmonen prosessi joka näkyy vaan jatkuvan. (H5)

Haastavinta on tuo koulu: pönkittävät ja testaavat rajoja koko ajan, eikä semmosta omatoimisuutta löydy. (H3)

6.2.3 Sijaisperheen suhde lapsen biologisiin vanhempiin

Vaikka sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa tultiin pääsääntöisesti hyvin toimeen, moni sijaisvanhempi oli kuitenkin huolissaan siitä, kuinka biologisilla vanhemmilla on aina viime kädessä kaikki oikeudet lapsiin. *”On sellasia vanhempia, jotka valittaa kuudennen kerran hallinto-oikeuteen, että ne haluaa (..) pitäis olla sillai, et kaks-kolmevuotta katotaan ja sit sen jälkeen se on pysyvä sijoitus, et annetaan sit kaikille lupa rauhoittua.” (H9).* Muutama sijaisvanhempi mainitsi myös, että vaikka lapsen on tärkeä nähdä oikeita vanhempiaan, niin kyseiset tapaamiset kuitenkin saavat lapsen takaisin siihen hysteeriseen olotilaan, joka kestää vielä monta päivää tapaamisen jälkeen.

Kylhän isä ja äiti saa tapaamisissa ni näin lietsottua sen lapsen takaisin siihen tilaan mikä se oli, et se menee. Se on niitten kans opittu tapa olla, et se on semmosta hysteeristä, sit se jatkuu kotona vielä sen parin päivän ajan. (...) Et vähän kattila kilahti, ni se kirku niin kauan, et se ruokalautanen oli siinä. Eli se oli oppinu semmosen henkiinjäämisäänen ja sillä mentiin. (H4)

Muutama tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista myös mainitsi haasteeseen sijaislapsen biologisten vanhempien haluttomuuden olla mukana lapsen elämässä. Varsinkin vanhempien lapsien kohdalla tämä on vaikuttanut lapsen käytökseen, mutta myös sijaisvanhemman omaan ajattelutapaan. Moni korostikin sitä, että lapsen biologisista vanhemmista täytyy aina muistaa puhua positiivisesti lapsen kuullen, mikä saattaa olla välillä yllättävän haasteellista omien tunteiden vuoksi. *”Koskaan ei saa vanhempia moittii ja sillä tavoin pitää ottaa huomioon ja kestää se.” (H2).*

Vaikka arki koettiin pääosin myönteisenä asiana, niin muutama sijaisvanhempi koki sijaisvanhemmuuden melko yksinäisenä toimintana, sillä loppujenlopuksi sijaisvanhempi on yksin vastuussa sijaislapsesta.

7 SIJAISVANHEMPIEN TUEN TARVE JA SAATU TUKI

Tutkimuksessa tarkasteltiin sijaisvanhemmuuden arkea myös jaksamisen, tuen tarpeen ja saadun tuen näkökulmista. Kaikki sijaisvanhemmat kokivat saaneensa hyvin tukea sijoituksen alkuvaiheessa, jolloin sitä myös kaivattiin kaikkein eniten. Erityisesti PRIDE-ennakkovalmennus ja tiivis yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sijoituksen alkuvaiheessa vaikutti suuresti siihen miten sijaisvanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa ja jaksamisensa arjen keskellä. Kuitenkin hyvän alkutuen jälkeen moni sijaisvanhempikin koki jääneensä liiaksi oman onnensa nojaan, sillä tuen määrän koettiin olevan katoavaa ja jäävän liiaksi sijaisvanhemman oman aktiivisuuden varaan. Tuloksista tuli esille myös vertais-tuen positiivinen vaikutus siihen miten sijaisvanhemmat kokivat arjen.

7.1 Saadun tuen muodot

Ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä vanhemmilla on usein erilaisia ennakkoodotuksia ja mielikuvia siitä miten arki tulee sujumaan sijaislapsen kanssa. Usein nämä mielikuvat koskevat omaa vanhemmuutta suhteessa sijaislapsen biologisiin vanhempiin, sekä erilaisia sijaislapsen ominaisuuksia ja piirteitä, aivan kuten tavallisessakin vanhemmuudessa. Näin ollen on tärkeää, että mahdollisten vaikeuksien ilmaantuessa ja ennakkoodotusten rapistuessa sijaisvanhemmat saavat tarvitsemaansa tukea arkielämäänsä. (Vanderfaeillie, Van Holen, De Maeyer, Gypen & Belenger 2016.)

Sijaisvanhempien kokemukset saamastaan tuesta voidaan jakaa kolmeen eri teemaan: PRIDE-ennakkovalmennukseen, sosiaalitoimen antamaan tukeen sekä muihin saatavilla oleviin tukimuotoihin (Taulukko 3).

TAULUKKO 3. Sijaisvanhempien tuen muodot

Pääteema	Yläteema	Alateema
PRIDE-ennakkovalmennus	Realistinen todellisuus kuva	Minkälaista on ryhtyä sijaisvanhemmaksi täysin vieraalle lapselle?
	Tiedon saaminen	Mitä odotan sijaisvanhemmuudelta?
	Omien ennakko-odotusten suhteuttaminen todellisuuteen	Minkälaisia kokemuksia muilla sijaisvanhemmillä on sijaisvanhemmuudesta?
Sosiaalitoimen antama tuki	Yhteistyön tärkeys	Seurantakäynnit
	Pysyvyyden tunteen saaminen	Luottamus siihen, että apua on saatavilla tarpeen vaatiessa
		Suhde olisi muutakin, kuin pelkästään paperinen
	Tunne siitä, että sijaisperheen hyvinvointi kiinnostaa	Tiivis yhteistyö
Muut saatavilla olevat tukimuodot	Asiantuntijan näkökulma	Voimaa omaan vanhemmuuteen
		Osallistuminen mainitaan jo toimeksiantosopimuksessa
		Työnohjaus
		Perheleirit
	Muiden sijaisvanhempien näkökulma	Käytännön vinkkejä erilaisten tilanteiden hoitoon
		Ajatusten jakamista
	Koulutusten yksipuolisuus	Itsensä toistaminen
Enemmän vaihtoehtoja		

7.1.1 PRIDE-ennakkovalmennus

1990-luvulta lähtien Suomessa on ollut käytössä sijaisvanhemmille tarkoitettu PRIDE-ennakkovalmennus, jonka tarkoituksena on antaa sijaisvanhemmille riittävästi tietoa siitä, minkälaista on ryhtyä sijaisvanhemmaksi täysin vieraalle lapselle (Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 122). Tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista kaikki olivat käyneet PRIDE-ennakkovalmennuksen ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä ja kokemukset siitä olivat erittäin myönteisiä, ”*Se oli aika asiallinen ja kattava se PRIDE-koulutus*” (H3). Suurin osa sijaisvanhemmista koki, että ennakkovalmennuksen avulla pystyi saamaan suhteellisen realistisen todellisuuskuvan siitä mihin on ryhtymässä. Vaikka moni sijaisvanhempipiti ennakkovalmennusta asiallisena sekä kattavana ja tehokkaana informaatiopakettina, niin kuitenkin ajatus siitä ettei todellisuutta voi ikinä tietää etukäteen tuli myös vahvasti esille haastatteluissa. Tämä tulee ilmi seuraavista sitaateista:

Koulutus oli siitä hyvä, että siellä käytiin oikeesti niin paljon kaikkia asioita läpi ja esimerkkejä oli niin paljon, et siin pysty niinku varautumaan, että voi tulla niinku tosi isoja ongelmia. Et se Pride on siitä hyvä. Voi varautua ihan mihkä vaan, että se on ihan älyttömän hyvä, kannattaa kaikkien käydä. Et se antaa niinku justiin, että sielt saattaa tulla tosi ongelmapaketti tai sitte pääsee helpommalla. (H1)

Musta se oli tosi hyvä se koulutus. Joo ei sitä todellisuutta ikinä tiedä, et siinä mielessä tota noin, mutta kumminkin siellä oli sitä semmosta. Et kylhän se todellisuus on aina sit jotain ihan muuta, mitä nää tämmöset teoriat kuitenkin. (H8)

Muutama sijaisvanhempi oli kuitenkin sitä mieltä, että vaikka PRIDE-ennakkovalmennus oli kattava, niin tietoa sijaisvanhemmuudesta tulisi olla vielä enemmän saatavilla. Erityisesti kaivattiin informaatiopakettia siitä, mihin sijaisvanhempi sitoutuu ja on oikeutettu ryhtyessään sijaisvanhemmaksi.

Informaatiota vois olla vielä enemmän lisää, ettei tuu sit yllätyksiä. Mihin sitoutuu ja mitä saa ja paljonko on hoitopalkkio ja sellasia asioita ois hyvä olla vielä enemmän helposti saatavilla. (H7)

Erään sijaisvanhemman mukaan PRIDE-koulutuksessa tulisi olla vielä enemmän mukana jo sijaisvanhempina toimivien ihmisten ajatuksia ja kokemuksia, sekä myös mahdollisesti sijaislapsen biologisten vanhempien kokemuksia sijaishuollon toimivuudesta. Tämä tulee ilmi oheisesta sitaatista:

Kylhän sieltä paljo hyödyllistä tavaraa tulee, mutta mun mielest se oli ehkä vähän liian siloteltua ja taputeltua. Et oikeesti ois voinu sitä rankempaakin puolta vähän enemmän tuoda, vaikka siel oli aika rankkoja juttuja, mutta silti se on niin erilaista se päihdeihmisten arki kuin tavallisten ihmisten. Sitä ois ehkä viel enemmän pitäny valottaa, sitä ihmisten tapaa ajatella ja elää. Et nyt varsinkin huomaa paljon, kun on yhteyksissä muiden sijaisvanhempien kanssa, että "Miks tämmösii ei oo kerrottu", et viel ois pitäny enemmän. (H4)

7.1.2 Sosiaalitoimen antama tuki

Ennen sijoituksen alkua sekä sijoituksen alkuvaiheessa sijaisvanhemmat ovat usein tiiviissä yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa. Moni haastatteluun osallistuneista sijaisvanhemmista koki, että nimenomaan sijoituksen alkuvaiheessa tapahtunut tiivis yhteistyö sosiaalitoimen kanssa on vaikuttanut suuresti siihen

miten uusi elämä sijaisvanhempana lähti pyörimään sijaislapsen kanssa. Myös asioiminen saman sosiaalityöntekijän kanssa toi luottamusta siihen, että tukea on saatavilla tarpeen vaatiessa ja mihin vuorokauden aikaan tahansa, sillä sijoituksen alkuvaiheessa kaikilla tutkimukseen osallistuneilla sijaisvanhemmilla oli käytettävissään sosiaalityöntekijä puhelinyhteyden päässä.

Sosiaalityöntekijä anto sit viel meille oman henkilökohtasen puhelinnumeronki, et viikonloppunakin saatiin kiinni. Se kyl toimi tosi hyvin, et ei voi moittia kyllä. (H1)

Sijoituksen alkuvaiheessa sosiaalitoimi tekee usein seurantakäyntejä sijaisperheeseen, jonka tarkoituksena on vaihtaa kuulumia ja tarkistaa miten perheet ovat sopeutuneet uuteen tilanteeseen. Seurantakäyntejä tehdään koko sijoituksen ajan, mutta sijoituksen edetessä käynnit saattavat harventua jopa parin vuoden välein tapahtuviksi, jolloin myös seurantakäyntien tarpeellisuus sijaisperheen näkökulmasta koettiin negatiivisena asiana. Moni sijaisvanhempi koki seurantakäyntien tapahtuvan nimenomaan siitä syystä, että katsotaan onko sijoitus lapselle vielä aiheellinen, vai voitaisiinko hänet palauttaa takaisin biologisten vanhempiansa luo mikäli mahdollista. Seurantakäyntien negatiivisena puolena mainittiin muun muassa se, että sijaisperheelle ei missään vaiheessa anneta lopullista lupaa rauhoittua ja asettua viettämään normaalia perhe-elämää. Moni kuvailikin tilannetta stressaavana asiana, mikä tulee ilmi seuraavista sitaateista:

Et siin ei oo semmosta asettautumista, ei sijaisperheellä, ei bioperheellä, ei lapsilla varsinkaan. Se on niinku kiinni siitä biovanhemmasta, et miten se antaa sen lapsen niinku rauhoittua. Ei meil oo mitään oikeuksia, meil on vaan velvollisuuksia. (H8)

Ja sitte mikä must on kauheeta ni on tää toistaiseksi. Että kyllä sijaisvanhemmuudessa pitäis olla sillai, et 2-3 vuotta katsotaan, ja sit sen jälkeen se on pysyvä sijoitus. Annetaan sit kaikille lupa rauhoittua, et näin se on. Et nyt tää niinku jatkuu ja jatkuu. Et meilläkin on 12 vuotta ollu semmosta repimistä että. Meille ei anneta sitä lupaa kiintyä niihin lapsiin. Mä oon koko aika sillai suurennuslasin alla ollessani sijaisvanhempi. (H9)

Vaikka sijoituksen edetessä seurantakäyntien merkitys sijaisvanhemmalle muuttui negatiivisempaan suuntaan, niin alun seurantakäyntien vaikutus sijaisvanhempien vanhemmuuden kokemiseen ja arjen jaksamiseen nähtiin positiivisena asiana. Suurin osa sijaisvanhemmista piti varsinkin sijoituksen alun seurantakäyntejä hyödyllisinä, sillä se toi luottamusta siihen, että joku välittää ja on kiinnostunut siitä miten perheellä menee.

Tässä tosin korostui se, että jokainen tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista koki saaneensa itselleen hyvän sosiaalityöntekijän, jota luonnehdittiin seuraavalla tavalla: *”Hyvä sosiaalityöntekijä on inhimillinen, välittää lapsista ja haluaa heille pelkkää hyvää.” (H2)*. Varsinkin yhteistyön sujuvuus koettiin tärkeimpänä asiana siinä miten positiivisena asiana sosiaalityöntekijä koettiin. Moni sijaisvanhempi oli sitä mieltä, että hyvä sosiaalityöntekijä kuuntelee ja on tavoitettavissa tarpeen vaatiessa, sekä tuntee perheen taustat ja lapsen mahdollisimman hyvin. Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalityöntekijä pysyisi samana mahdollisimman pitkään eikä vaihtuvuus olisi kovinkaan suurta, sillä se luo tietynlaista pysyvyyttä ja luottamusta sijaisperheen elämään. Tämä tulee ilmi oheisista sitaateista:

Meillä on ollu onni, että ainakin siinä alkuvaiheessa, milloin sitä tukea eniten tarvittiin, ni oli ihminen, jonka tunsin niin hyvin, että se ois niinku hyvä. Kuitenkin ne käynnit kotona oli hyvä, että hän kävi kotona. (H5)

Meil on ollu hirveen hyvät sosiaalityöntekijät koko ajan, et mul ei oo valittamista siinä suhteessa yhtään. (...) Alussa oli tietysti sillai tiiviimmin, että kun sosiaalityöntekijä ei. Näin nyt kun me ollaan jo useemman vuoden oltu, ni ei soittele, sanotaan vaikka joka kuukaus, et mites teil menee. Niin silloin alussa sosiaalityöntekijä kävi tiuhempaan, kyllä nykyäänkin sosiaalityöntekijä käy tietyin välein, mutta se on niinku harvemmin. (H10)

Vaikka kaikilla tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista kokemukset sosiaalityöntekijän toimivuudesta olivat pääosin myönteisiä, niin jokainen oli kuitenkin kuullut muiden sijaisvanhempien negatiivisista kokemuksista huonosti toimivasta suhteesta sosiaalityöntekijään joko tuttavien tai koulutuksien kautta. Sijaisvanhemmat liittivät pääosin huonon sosiaalityöntekijän ominaisuuksiin tietynlaisen virkaintoisuuden sekä liiallisen aktiivisuuden. Seuraava sitaatti osoittaa, miten sijaisvanhemmat pääsääntöisesti kuvailivat huonosti toimivaa suhdetta sosiaalityöntekijään:

Me ollaan puhuttu monasti kuin aktiivinen se sosiaalityöntekijä on. Et se voi saada sen sijaisperheenkin elämän aika myrskysäksi. Et jos on niinku hirmusen aktiivinen, semmonen et halua yhdistää perhettä hinnalla millä hyvänsä ja minä katson pykälät. Et jos on oikein semmonen, kun on semmosia ihmisiä, ni se tekee kyllä monasti sijaisperheenkin elämän aika tukalaks. (H2)

Siinä missä liian aktiivinen sosiaalityöntekijä koettiin huonona asiana, niin myös liian passiivinen sosiaalityöntekijä koettiin negatiivisena tekijänä perheen arkielämän toimivuuden kannalta. Moni sijaisvanhempi otti haastatteluissa esille sen, että jos suhde sosiaalityöntekijään on pelkästään paperinen, niin siitä ei pidemmän päälle ole käytännön hyötyä sijaisperheen arkielämään. Muutama si-

jaisvanhempi mainitsikin kuulleen muilta sijaisvanhemmilta, että monesti sijoituksen jälkeen huomattavan moni sijaisperhe on jäänyt oman onnensa nojaan. Tässä korostui myös se, että jokaisella sijaisvanhemmalla tulisi olla samanlaiset oikeudet saada tukea riippuen siitä missä kunnassa sijaisvanhempi asuu. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat toivat hyvin vahvasti esille sen, että sijaishuollon käytäntöjen tulisi olla mahdollisimman yhtenäiset kunnasta riippumatta. Seuraava sitaatti osoittaa, kuinka tärkeänä käytäntöjen yhtenäistämistä pidettiin:

Semmonen yhtenäistäminen, nyt se on aika paljon yksittäisen kunnan varassa, et hirveetä hajontaa ja eroja, mitkä ovat palkkiot ja jotenkin semmosta yhtenäistämistä, että kaikilla olisi sama järjestelmä kunnasta riippumatta ja sosiaalityöntekijästä riippumatta. Just semmosia käytännön asioita, tämmösii niinku elämää helpottavia asioita pitäis tehdä helpommaks mitä pystytään. (H6)

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat, että sosiaalityöntekijän antama tuki oli vähentynyt huomattavasti mitä pidempään sijaislapsi oli ollut perheessä. Tämä koettiin toisaalta hyvänä asiana, sillä moni koki tuen tarpeen olleen suurimmillaan juuri sijoituksen alkuvaiheessa. Sijoituksen edetessä alkuvaiheita pidemmälle tärkeämmäksi asiaksi muodostuikin nimenomaan tieto siitä, että tukea on saatavilla, jos sitä halutaan tai tarvitaan. *”Meille sopii kyllä ihan hyvin niin, että me sit itse otetaan yhteyttä, jos tulee jotain.” (H2)*. Osa sijaisvanhemmista kuitenkin koki jääneensä oman onnensa nojaan siinä vaiheessa kun tuen määrä oli vähentynyt sijoituksen alkuvaiheista. *”Luvatut tuet ja verkostot ja muut tälläset, ni ne on katoavaa tai ei niit oo olemassakaan. Et sä oot hirveen yksin, sä oot hirvittävän yksin.” (H9)*.

Haastatteluissa korostui myös hyvin vahvasti se, että erilaisia tukimuotoja on hyvin saatavilla kunhan viitsii ja jaksaa nähdä itse vaivaa. Moni oli sitä mieltä, että kukaan ei tule hakemaan kotoa käsin mihinkään koulutukseen tai tapaamiseen vaan myös omalla aktiivisuudella pääsee pitkälle. Eräs sijaisvanhempi korostikin sitä, että ideaalitulanteessa sosiaalityöntekijä osaisi löytää ne perheet, joissa tukea tarvitaan kaikkein eniten, mutta käytännössä se on melkein mahdotonta toteuttaa, sillä sosiaalityöntekijällä on usein useampi sijaisperhe hoidettavanaan. Tämä tulee ilmi seuraavasta sitaatista:

Tietysti omalla asenteellakii on merkitystä. Esimerkiks se, että jos ajattelee niin, et kun mä nyt soitan tai mä nyt yritän tavottaa, ni mun pitäis heti saada kiinni tai mun pitäis heti saada vastaus, eikä ajattele yhtään sosiaalityöntekijän kannalta vaan ajattelee vaan sen oman ittensä kannalta. Ni silloin voi tuntuu vähän kurjalta, koska ku sit taas ajattelee sosiaalityöntekijän kannalta, ni mehän emme ole ainoa perhe. Ja niinku mä viittasin äsken, ku oli se semmonen vaativampi tapaus, jolloin toisella perheellä voi olla semmonen, että sosiaalityöntekijän pitääkin enemmän panostaa sinne ja tuolla noilla perheillä on tasasempaa ja rauhallisempaa, ni noi voi vähän odottaa, et se. Tässä mielessä myös sitä tiimityöskentelyä, että niinkun aika harvoin ne asiat minkä takia yrittää tavottaa sosiaalityöntekijää on niin tulenpalavan kiireellisiä, että ne. Mut saatavilla on kyllä. (H10)

7.1.3 Muut saatavilla olevat tukimuodot

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat hyvänä asiana myös sen, että toimeksiantosopimuksessa, joka tehdään siinä vaiheessa kun perhe päättää ryhtyä sijaisperheeksi velvoitetaan käymään vähintään kerran vuodessa sijaisvanhemmille tarkoitetuissa koulutuksissa tai vastaavissa tapahtumissa. Nämä koulutustilaisuudet koettiin pääosin erittäin myönteisenä asiana, sillä

siellä voi vaihtaa kuulumisia muiden sijaisvanhempien kanssa, sekä mahdollisesti saada uutta voimaa omaan vanhemmuuteen.

Meillehän sit aina kuuluu joku koulutus, aina vuoden, joka vuos tulee ilmeisesti jotain aina. Et se voi olla joku viikonlopun koulutus tai joku tällainen juttu, Meijät niinku velvoitetaan ihan niihin, se on siinä toimeksianto sopimuksessa, et pitää lähtee niihin mukaan. On se ihan hyvä et meit sinne potkitaan. Siihen arkeen ku silleen niinku jaksais, mut sit kuitenkin kun kuulee sellasista jutuista, ni voimaannuttavaa ja paljon uusia ajatuksia.
(H4)

Koulutustilaisuuksien koettiin myös antavan vinkkejä erilaisten tilanteiden hoitoon ja hallintaan asiantuntijan näkökulmasta käsin. Erään sijaisvanhemman mukaan juuri asiantuntijoiden antamat mielipiteet, ajatukset ja ohjeistukset erilaisten tilanteiden hoidosta olivat arvokkaita: *”Saa vähän peilata niitä omia ajatuksia, murrosiästä, koulunkäynnistä tai harrastuksista, näkemystä heiltä, et miten he kokee (...) Että se tieto ja meillä tulee mahdollisesti tämä jälkihoito, ni että miten se niinku menee.”* (H5).

Vaikka erilaiset koulutustilaisuudet koettiin pääsääntöisesti myönteisenä asiana, niin osa sijaisvanhemmista oli kuitenkin sitä mieltä, että koulutusten aihealueet alkavat helposti toistaa itseään. *”Jotenkin tuntuu, et sit joskus se alkaa vähän, on vähän yksipuolisia ne puheet.”* (H2). Tämä tuli esille varsinkin niiden sijaisvanhempien kohdalla, jotka olivat olleet sijaisvanhempina pidempään. Muutama sijaisvanhempi koki myös erilaiset vuosittain olevat pakolliset palaverit tai koulutukset perheen arkea rasittavina tekijöinä. *”Kylhän nää on vähän semmosia rassaavia, kun joudut käymään näis palavereissa joka vuosi (...) pitäis aina sit lähtee sinne, niin se on aina hankaluus siinä ollu, kun pitäis ajella monen tunnin päähän.”* (H1). Koulutusten ja palaverien rasittavuus korostui erityisesti niiden perheiden koh-

dalla, jotka asuivat hieman syrjemmällä, sillä usein nämä tilaisuudet järjestetään pääosin suuremmissa kaupungeissa.

Siinä missä erilaiset koulutustilaisuudet ja niissä käyminen oli pääasiassa sidoksissa toimeksiantosopimukseen ja sitä kautta pakolliseen toimintaan, niin muutama sijaisvanhempi toi haastatteluissa esille tukimuotoina erilaiset perheleirit, tukiperhetoiminnan, työnohjauksen ja vertaistuen. Nämä kaikki edellä mainitut tukimuodot ovat vapaaehtoisia ja ovat näin ollen riippuvaisia sijaisvanhemman omasta aktiivisuudesta.

Muun muassa yhden sijaisperheen lapsi kävi säännöllisesti tukiperheensä luona, joka koettiin positiivisena asian, sillä se antoi hengähdystauon perheen arkielämään. Tukiperhetoiminnalle ei sinänsä ollut koettu tarvetta, vaan sijaislapsi oli jo ennen sijoituksen alkua käynyt säännöllisin väliajoin tukiperheensä luona, joten sitä ei kannattanut lopettaa vain sen takia, että sille ei ollut enää tarvetta. Toinen sijaisvanhempi kävi säännöllisesti työnohjauksessa keskustelemassa ulkopuolisen henkilön kanssa tilanteestaan, sekä ajatuksistaan. *”Työnohjaus, mul on semmonen nainen, jonka luona mä oon käyny jo 10 vuotta eli se antaa paljon, kun hän tietää mun taustat ja mun jutut ja minut näin.” (H8).* Sekä muutaman sijaisvanhempi kävi perheleireillä muutaman vuoden välein.

Näitä tukimuotoja käyttävät sijaisvanhemmat kuitenkin korostivat haastatteluissaan, että niiden saaminen on täysin oman aktiivisuuden rajoissa, sillä kyseisiä tukimuotoja ei tule kukaan tarjoamaan automaattisesti, vaan sijaisvanhemman täytyy itse ottaa asioista selvää ja ilmaista oma kiinnostuksensa. Esimerkiksi perheleireille osallistuminen edellyttää hakemuksen tekemistä, jonka avulla katsotaan pääseekö sijaisperhe osallistumaan leirille vai ei. Eräs sijaisvanhempi totesikin hyvin, että *”Saattaa tulla ongelmia, mutta kaikesta selviää. Kuitenkin löytyy niitä tukijoita ja portaita mihin voi mennä. Et jos tulee lapsen kans jotain ongelmia, niin*

kyl löytyy näit paikkoja mihin sit pääsee. Et ei siel niinku yksinään, ei täs kuitenkaan tarvi painia, et kyl niitä löytyy. Kyllä niitä kanavia löytyy.” (H1).

7.2 Vertaistuki ja sen merkitys

Sijaisvanhemmille tarkoitettujen vertaistukiryhmien tarkoituksena on tuoda yhteen lähiseudun sijaisvanhemmat, sekä keskustella luottamuksellisesti ja turvallisesti muiden sijaisvanhempien kanssa arkipäivän asioista. Vertaisryhmän tarkoituksena on kokoontua ja keskustella hyvin vapaasti mieltä askarruttavista asioista muiden sijaisvanhempien kanssa. Nämä keskustelut voivat liittyä joko sijaisvanhemmuuteen tai johonkin muuhun asiaan, esimerkiksi jonkin hyväksi havaitun leivontaohjeen jakamiseen muiden sijaisvanhempien kanssa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat pitivät itselleen tärkeänä sitä, että on mahdollisuus nähdä muita vanhempia, jotka ovat samanlaisessa tilanteessa kuin he itse. *”Mä saan joka kerta itsekin sieltä, se että pääsee toisten sijaisvanhempien kanssa puhumaan ja siel ei välttämättä puhuta ollenkaan siitä, mitä on olla sijaisvanhemp, se voi olla ihan jotain muutakin.” (H10).* Ennen kaikkea vertaisryhmä nähtiin mahdollisuutena jakaa kokemuksia saman henkisten ihmisten kanssa, jotka tietävät mistä puhutaan. *”Turha mennä selittää jollekin, jolla on omia lapsia ja kaikkee, näitä tämmösiä asioita, et ne ei ymmärrä yhtään.” (H3).*

Melkein kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat olivat joskus käyneet sijaisvanhemmille tarkoitetuissa vertaistukiryhmissä. Haastatteluun osallistuneista sijaisvanhemmista kaksi toimi vertaistukiryhmän vetäjänä, kuusi sijaisvanhempaa oli joskus ollut vertaistukiryhmässä ja kaksi sijaisvanhempaa oli kuullut vertaistukiryhmistä, mutta eivät koskaan olleet kokeneet tarvetta osallistua vertaistukiryhmän toimintaan. Sijaisvanhemmat, jotka eivät olleet koskaan ottaneet osaa vertaistukiryhmän toimintaan kuvailivat kuitenkin vertaisryhmien antavan monille sijaisvanhemmille tukea omaan vanhemmuuteen, jos sitä ei ole

muualta saatavilla. He olivatkin positiivisesti yllättyneet siitä, että vertaisryhmiä ja tukea on saatavilla, jos sitä haluaa tai kokee tarvitsevänsä. Se minkä takia nämä kaksi sijaisvanhempaa eivät koskaan olleet käyneet sijaisvanhempien vertaistukiryhmissä johtui siitä, että he kokivat omaavansa niin hyvän sosiaalisen verkoston, etteivät ainakaan vielä tässä vaiheessa olleet kokeneet tarpeelliseksi osallistua vertaisryhmän toimintaan.

Mä en oo oikein kokenu sitä tarpeelliseks, ainakaan toistaseks vielä. Ei mul oo tullu semmosta ongelmaa, et kyl mul on oma verkosto. Mul on ihan täysin oma verkosto. Eikä varmasti tuukkaan sellasta tilannetta, et mul on niin hyvä oma verkosto, et mä en tarvii. Mut on se varmaan niinku hyvä, et sä pystyt puhumaan asioiden oikeilla nimillä, niin tota ei tarvii niinku sillä tavalla. Pystyy tosiaan asioitten oikeilla nimillä puhumaan siinä. Et se on varmaan ihan hyvä asia kyllä, mut en mä tarvii. (H7)

Eräs sijaisvanhempi mainitsikin hyvin sen asian, että se mikä sopii toiselle ihmiselle, ei välttämättä sovi toiselle. *”Se että jokaisella olis halutessaan mahdollisuus päästä juttelemaan saman kokeneiden ja vertaisten kanssa, ni se mun mielestä olis niinku tärkeätä. Mut tässäkin mun mielestä pitää muistaa, niinku monessa asiassa, jos ajattelee mitä erilaisia vertaisryhmiä on, et kaikki ei halua. Kaikki ei koe tarvitsevänsä, et ihmisiä on sit kumminkin erilaisia.” (H10).*

Tarkasteltaessa lähemmin haastatteluun osallistuneiden sijaisvanhempien kokemuksia vertaistuen merkityksestä voidaan huomata, että kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat vertaistuen itselleen erittäin tärkeänä voimavarana oman jaksamisen kannalta. Sijaisvanhemmat kuvailivat vertaistuen olevan turvallista ajatusten ja kokemusten vaihtoa muiden vertaisten kanssa. Positiivisena puolena mainittiin myös se, että asioista saa puhua niiden oikealla

nimillä ja toinen tietää heti mistä puhutaan. Seuraavat sitaatit osoittavat, miten tärkeänä voimavarana sijaisvanhemmat pitivät vertaistukea:

Siel sä pystyt niinku kertomaan asiat, sun ei tartte kaunistella. Sä voit ihan suoraan suomenkielellä puhua ja ne ihmiset tietää ja tuntee. Niil on ne samat ongelmat ja niitä koskee sama salassapitovelvollisuus kuin meitäkin, niin se on niin turvallista keskustella. (H9)

Kaikkien sijaisvanhempien pitäis löytää just toisia sijaisvanhempia, joiden kanssa sit puhuu, koska vaikka tää on niinku tavallista vanhemmuutta, niin kyl tää sit kuitenkin on. Tässä on ne omat erityispiirteensä, että sekin oli aika ärsyttävää ja on edelleenkin, et jos puhuu lapsen jostain, jostain et se teki jotain, ni jollekin ihan biologiselle äidille jossain tuolla puistossa. Ni se on helposti, et joo niin meijänkin. Ja sitku ite tietää, et se ei oo kuitenkaan ihan sitä samaa ku se sun lapsi tekee, kun se on aina vähän potenssiin enempi. Niin tota sitku siitä puhuu toisten sijaisvanhempien kans, ni he tietää heti mistä sä puhut. Sun ei tarvii niinku vääntää rautalangasta. Et sun ei niin tarvii selittää sitä. (H6)

Melkein kaikki sijaisvanhemmat kokivat vertaistuen antavan heille hyvän mahdollisuuden verkostoitumiseen sekä sitä kautta uusien ystävyysuhteiden luomiseen. Verkostoitumisen katsottiin myös edistävän omalta osaltaan sosiaalityöntekijän taakkaa, sillä moni asia tai ongelma, josta sijaisvanhempä olisi normaalisti soittanut sosiaalityöntekijälle saattaakin selvitä ihan vain kysymällä toiselta sijaisvanhemmalta neuvoa. Muutama sijaisvanhempä mainitsi saaneensa vertaistukiryhmien kautta uusia ystäviä, mutta tärkeimmäksi asiaksi he nostivat sen, että myös lapset ovat saaneet ystäviä ja vertaistukea toisista sijaislapsista. Moni myös koki, että lastenhoitoavun saaminen on helpompaa kun ystäväpii-

rissä on muita sijaisvanhempia. Verkostoitumisen mahdollisuus tulee ilmi seuraavista sitaateista:

Pystyy luomaan vähän verkostoo ja sielt saa ystäviäkin tarvittaessa. (H3)

Sieltä mä oon kaikki, lähes kaikki mejän tota sijaisperhetuttavat, ollaan niinku löydetty ja sit jääty pitämään yhteyttä että. Saanut uusia ystäviä ja lapset on myös saanu sitä kautta niinku ystäviä. (H6)

Melkein kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat pitivät vertaistukea erittäin tärkeänä voimavarana oman jaksamisen kannalta, sillä vertaistuen katsottiin ennen kaikkea antavan voimaa omaan vanhemmuuteen. Moni myös koki saavansa erilaisia käytännön vinkkejä ja menetelmiä arkitilanteiden hoitamiseen, mikä tulee ilmi seuraavista sitaateista:

Siihen arkeen ku ei silleen niinku jaksais mennä, mut sit kuitenkin kun kuulee sellasista jutuista, ni voimaannuttavaa ja paljon uusia ajatuksia. (H4)

Ja sit melkein joka kerta voi hyvänen aika, kun omat asiat on mitättömiä. Sä niinku huomaat, et oho. Ja sit sielt tulee semmosia, et hei oot sä aikasemmin ajatellut et sä voisit tehdä näin. Niin joka kerta mä saan sieltä tosi paljon. (H9)

Vaihdetaan niitä kokemuksia ja joltain voi tulla niinku kullanarvoinen vinkki, ja sitten tietysti toisaalta niinpäin, et jos jollain on joku ikävä juttu nyt tai joku asia on niinku päällä. On esimerkiks kuunneltu jonkun tarinaa kuinka hänellä on nyt vaikeeta ja hän ei nyt oikein tiedä mitä tekis. Niin siinä ei oo tarkotuskaan, että kukaan keksis mitään poppakonstia,

vaan se että tämä henkilö pääsee jakamaan tän oman asiansa muille ja sitte muut kuuntelee ja toisaalta tietyst tukee häntä siinä. (H10)

Parhaimmillaan vertaistuen katsottiin antavan tukea omaan jaksamiseen. Muutama sijaisvanhempi jopa kuvaili vertaistuen olevan pakokeino päästä vähäksi aikaa pois omasta vanhemmuudesta ja sen asettamista paineista. Vertaistuen katsottiin myös vaikuttavan huomattavasti omaan henkiseen hyvinvointiin, sillä jokaisella sijaisvanhemmalla on tarve puhua toiselle ihmiselle omista ajatuksistaan ja aina kaikkea ei jaksa jakaa oman puolison kanssa. Moni kuvailikin, että jokaisella ihmisellä on tarve aikuiselle ihmiselle joka ymmärtää, sillä monesti juuri asioiden uudelleen selittely tekee olon turhautuneeksi. Monesti myös omien ajatusten jakaminen ja pois puhuminen toiselle ihmiselle auttaa sijaisvanhempaa jaksamaan taas toisella tavalla. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat näkivät vertaistuen voimavarana vielä sen tiedon, ettei ole yksin ongelmiensa kanssa, vaan jollain toisella sijaisperheellä saattaa olla aivan samanlainen tilanne tai jopa vielä pahempi, jolloin omat ongelmat alkavat vaikuttaa pienemmiltä. Näin ollen muiden sijaisvanhempien kuulemisen avulla pystyy suhtautumaan omiin ongelmiinsa realistisesti.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen päätehtävänä oli selvittää sijaisvanhempien kokemuksia omasta vanhemmuudestaan arjen keskellä sekä sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä sijaisvanhempien arjessa jaksamiseen ja siitä selviytymiseen. Tutkimuskysymykset olivat näin ollen seuraavat: miten sijaisvanhemmat kokevat arjen ja minkälaisia arkipäivän haasteita he kohtaavat vanhemmuudessa, millaista tukea sijaisvanhemmat saavat ja tuntevat tarvitsevansa vanhemmuuteensa, sekä miten sijaisvanhemmat kokevat vertaistuen merkityksen oman vanhemmuutensa kannalta. Tutkimukseen osallistui 10 suomalaista sijaisperhettä eri puolilta Etelä-Suomea, joista osa oli ollut sijaisvanhempina pidempään ja osa vasta lyhyemmän aikaa. Näiden vastausten avulla sain kuvan siitä, miten suomalaiset sijaisvanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa arjen keskellä.

Suomalaisesta sijaishuollosta sekä sijaisvanhemmista on vuosien saatossa tehty tieteellisiä tutkimuksia suhteellisen vähän. Halusin tämän tutkimuksen avulla antaa pienen kuvan ja käsityksen siitä miten erityisesti suomalaiset sijaisvanhemmat kokevat arkensa ja oman vanhemmuutensa arjen keskellä. Tutkimustulokset antavat myös hieman viitteitä siitä mihin suuntaan sijaisvanhempien kanssa käytävää yhteistyötä eri tahojen kanssa tulisi kehittää tulevaisuudessa.

8.1 Sijaisvanhempien arjen tarkastelu

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata sijaisvanhemmuutta arjen keskellä, sekä siinä ilmeneviä mahdollisia ongelmia ja niistä selviytymistä. Tässä tutkimuksessa sijaisvanhempien kuva omasta vanhemmuudesta osoittautui melko myönteiseksi asiaksi, erityisesti sijaislapsen kasvatus nähtiin myönteisenä ja mieltä avartavana asiana. Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat

elävänsä tavallista lapsiperheen elämää siinä missä muutkin perheet. Perheen arjen katsottiin lähtevän liikkeelle lapsen tarpeisiin vastaamisesta, kuten hoivasta ja huolenpidosta, sekä sijaisvanhempien työssäkäynnistä ja vapaa-ajasta.

Tutkimuksessa tuli myös hyvin vahvasti esille se, että yhteiskunnan modernisoituminen ja kehittyminen ovat tuoneet muutoksia myös perhe-elämän piiriin, sillä esimerkiksi avioerojen normalisoituminen ja koulutuksen korostuminen ovat johtaneet siihen, että perhe-elämän mallit ja muodot ovat moninaistuneet huomattavasti vuosien saatossa. On yksinhuoltajaperheitä, sateenkaariperheitä, adoptioperheitä ja ydinperheitä. Tämä on osaltaan helpottanut myös sijaisperheiden asemaa ja sopeutumista normaaliin perhe-elämään sijaislapsen kanssa. Tämän olivat erityisesti huomioineet ne vanhemmat, jotka olivat olleet jo sijaisvanhempina pidempään.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat olivat käyneet myös sijaisvanhemmille tarkoitetun PRIDE-ennakkovalmennuksen, jonka tarkoituksena on edesauttaa sijaisvanhempien perhe-elämään sopeutumista sijaislapsen kanssa. Tämä tuli esille myös tutkimuksessa, sillä kaikki sijaisvanhemmat kokivat ennakkovalmennuksen vaikuttaneen positiivisella tavalla siihen miten myönteisenä ja mielekkäänä asiana sijoituksen alkuvaihe koettiin.

Vaikka tässä tutkimuksessa sijaisvanhemmuus koettiin pääosin myönteisenä asiana, sen katsottiin kuitenkin tuovan muutamia erityispiirteitä perheen arkielämään sekä vanhemmuuteen. Suurimpana erityispiirteenä verrattuna normaaliin perhe-elämään sijaisvanhemmat mainitsivat yhteistyön eri tahojen välillä, niin sosiaalitoimen kuin lapsen biologisten vanhempien ja sukulaisten välillä. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat nostivat myös hyvin vahvasti esille sen, että sijaislapsen taustoista johtuen heillä on myös usein erilaisia käytöshäiriöitä, sekä mahdollisesti myös psyykkisiä ja emotionaalisia ongelmia,

jotka vaikuttavat suuresti perheen arkielämään erilaisten terapioiden ja kontrollikäyntien muodossa.

Tämän toivat esille myös MacGregor, Rodger, Cummings ja Leshied (2006) tutkimuksessaan, jonka mukaan sijoitetut lapset ovat nykyään entistä vanhempia joutuessaan sijaishuollon piiriin, sillä lapsi pyritään pitämään biologisessa perheessään mahdollisimman pitkään erilaisten tukitoimien avulla ennen kuin tehdään päätös ottaa lapsi huostaan. Tämä on aiheuttanut sen, että lapsi on jo nuoreen ikäänsä nähden ehtinyt kokea paljon, joka saattaa näkyä hyvin vahvasti psyykkisen ja emotionaalisen oireilun muodossa, kuten käytöshäiriöinä ja oppimisvaikeuksina. Heidän tutkimuksensa yhtenä päätavoitteena oli selvittää minkälaista tukea sijaisvanhemmat kaipaavat omaan vanhemmuuteensa ja perhe-elämään. Tutkimustulokset osoittivat, että ennen kaikkea sijaisvanhemmat kaipasivat emotionaalista tukea sosiaalityöntekijältä, sekä myös luottamusta siihen, että asiat hoituvat ja kommunikatio pelaa puolin ja toisin, myös luottamus ja kunnioitus tulivat tutkimuksessa esille. Tärkeimmäksi tekijäksi sijaisvanhempien tukemisessa tutkimuksessa nousi esille sijaisvanhempien tarvitsema tunne siitä, että sijaislapsen suhteen kaikki yhteistyötasot aina sosiaalitoimesta lähtien toimivat yhtenä joukkueena lapsen etua ajatellen. Sijaisvanhemmuus tulisikin ennemmin nähdä joukkueurheiluna yksilöurheilun sijaan.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että sijaislapsen menneisyydestä johtuvat erilaiset käytöshäiriöt koettiin pääsääntöisesti arkea kuormittaviksi asioiksi, jotka heijastuivat väistämättä myös sijaisvanhempien vanhemmuuden kokemiseen. Moni sijaisvanhempi kuvailikin, että haasteellisinta on hyväksyä omat tunteensa lapsen menneisyyden suhteen. Mielenkiintoista oli kuitenkin huomata, että vaikka tutkimuksessa tuli hyvin vahvasti esille se, että sijaisperheen arjen katsottiin sisältävän monenlaisten asioiden ja tunteiden käsittelyä; aina lapsen käytösongelmista terapiakäynteihin, niin näiden ongelmien ei katsottu vai-

kuttavan pitkällä tähtäimellä itse perheen arkielämään. Sijaisvanhemmat näkivät sijaislapsen haasteellisuuden enemmän myönteisenä kuin kielteisenä asiana.

Sijaisvanhempien työnkuvan haasteellisuus on kasvanut viime vuosikymmenten aikana ja sen oletetaan tulevaisuudessa kasvavan lisää, sillä lasten laiminlyönti on kasvanut tasaisesti vuosien saatossa joka puolella maailmaa. Sijaishuollon voidaan siis katsoa olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä, joilla asiaan voidaan puuttua niin, että se on lapsen parhaaksi. Tämän vuoksi myös sijaisperheiden tukemiseen tulisi käyttää entistä enemmän resursseja ja voimavaroja tulevaisuudessa. (Octoman & McLean, 2014.) Sijaisvanhempien työnkuvan laajentuminen entistä enemmän haasteellisempaan suuntaan ja etenkin psyykkisen työn lisääntyminen perheen arjessa voi lopulta johtaa sijaisvanhempien omaan henkilökohtaiseen uupumiseen ja voimattomuuden tuntemiseen.

Sijaisvanhempien tukeminen ja sijaisvanhemmuusjärjestelmän kehittäminen entistä yhtenäisempään suuntaan koettiin tarpeellisena ja tärkeänä asiana, jotta se vastaisi mahdollisimman hyvin tämän hetkistä yhteiskuntaa käytäntöineen ja toimintatapoineen. Sijaisvanhemmat kokivat, että yhteiskunnan tasolla tukea on hyvin saatavilla, mutta käytännön tasolla tuen saamisen mahdollisuus on melkein pä olematon joissakin kunnissa. Sijaisvanhemmat toivoivat, että kuntakohtaiset erot sijaishuollon järjestämisessä ja tuen saamisessa olisivat entistä yhtenäisemmät, mutta se vaatisi ennen kaikkea muutosta ylemmältä tasolta.

8.2 Sijaisvanhempien tuen tarpeen tarkastelu

Sijaisvanhempien työnkuva on muuttunut vuosien saatossa entistä haasteellisempaan suuntaan lasten psyykkisten oireiden lisääntyessä perhehoidossa, jonka vuoksi myös sijaisvanhempien vanhemmuuden tukeminen ja sen kehittämi-

nen ovat saaneet entistä enemmän jalansijaa sijaishuollon piirissä. Myös Colton, Roberts ja Williams (2008) tulivat samaan tulokseen tutkiessaan sitä miten saadaan turvattua sijaisperheiden saatavuus ja pysyvyys tulevaisuudessa. Heidän mukaansa sosiaalityöntekijän rooli nousi keskeiseen asemaan siinä, miten sijaisvanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa ja jaksamisensa sijaislapsen kanssa. Tärkeimmäksi asiaksi tutkimuksessa nousi nimenomaan tieto siitä, että sosiaalityöntekijä on aidosti kiinnostunut siitä mitä sijaisperheelle kuuluu. Hyvän sosiaalityöntekijän ominaisuuksiin liitettiin tutkimuksessa helposti reagoiva ja kuunteleva sosiaalityöntekijä, joka kannustaa ja kohtelee sijaisvanhempia tasa-vertaisina yhteistyökumppaneina sijaislapsen asioista keskustellessa. Tämän katsottiin ylläpitävän ja tukevan positiivisella tavalla sijaisvanhempien pysyvyyttä perhehoitajina, sekä osaltaan myös uusien sijaisperheiden saatavuutta tulevaisuudessa.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittautuivat samanlaisiksi aikaisempien tutkimuksien kanssa (Octoman & McLean. 2014; Colton ym. 2008), sillä sijaisvanhempien tuen tarve omaan vanhemmuuteensa on lisääntynyt huomattavasti vuosien saatossa. Sijaisvanhemmat painottivat erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa saamaansa tukea, sillä sen katsottiin olevan suoraan yhteydessä siihen, miten sijaisvanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa ja jaksamisensa sijoituksen alkuvaiheessa, sillä siinä kohtaa tukea kaivattiin kaikkein eniten. Moni sijaisvanhempi pohtikin haastatteluissa sitä, miten sijoituksen alku olisi sujunut ja lähtenyt liikkeelle ilman kunnollista alkutukea. Kaikki sijaisvanhemmat olivat erityisen tyytyväisiä sosiaalitoimen antamaan tukeen sijoituksen alkuvaiheessa. Erityisesti sosiaalityöntekijän tavoitettavuus ja samana pysyminen nousi erittäin tärkeään rooliin, sillä sen katsottiin olevan suoraan yhteydessä siihen miten sijaisvanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa sijoituksen alussa.

Vaikka sijaisvanhemmat olivat pääsääntöisesti erittäin tyytyväisiä saamaansa alkutukeen sijoituksen alkuvaiheessa, niin sijoituksen edetessä tuen määrän katsottiin pikkuhiljaa katoavan, tai jäävän liiaksi oman aktiivisuuden varaan. Näin ollen sijaisvanhemmat kokivat, että erityisesti sijoituksen edetessä tulisi miettiä uudestaan niitä keinoja joilla sijaisvanhempia tuettaisiin parhaalla mahdollisella tavalla myös alkuvaiheen jälkeen.

Tutkimuksen perusteella voidaan esittää, että sijaisvanhemmat kokevat sosiaalityöntekijän roolin itselleen ja omalle vanhemmuudelleen erittäin merkittävänä silloin, jos kaikki on sujunut hyvin ja yhteistyö toimii. Sosiaalityöntekijän rooli sijaisvanhemman elämässä nähtiin linkittyvän hyvin paljon yhteen sen kanssa, miten sijaisvanhemmat kokivat perheensä arkielämän ja oman jaksamisensa vanhempana. Tulokset osoittivat, että sosiaalityöntekijää pidettiin ehdottomasti tärkeimpänä voimavarana perheen selviytymisen kannalta haastavissa tilanteissa, sillä sen katsottiin antavan tarpeen mukaan tukea ja turvaa. Sijaisvanhemmat toivat kuitenkin hyvin vahvasti esille sosiaalityöntekijän sattumanvaraisuuden, sillä aina ei ole sanomatta selvää, että juuri sinulle sattuu se hyvä sosiaalityöntekijä. Moni olikin kuullut muilta sijaisvanhemmilta, kuinka asiat eivät olleet sujuneet ja yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa oli melkein pä mahdotonta.

Tärkeämmäksi asiaksi sijaisvanhemmille muodostui nimenomaan tieto siitä, että sosiaalityöntekijä oikeasti välittää siitä mitä sijaisperheelle kuuluu ja kaikki päätökset tehdään lapsen tarpeista käsin. Tuloksista myös ilmeni, että sijaisvanhemmat toivoivat sosiaalityöntekijältä yhteistyökykyä, vastuunottokykyä haastavien tilanteiden hoidossa, kuten esimerkiksi ongelmat lapsen biologisten vanhempien kanssa sekä sitä, että sosiaalityöntekijä olisi oikeasti tavoitettavissa, mikäli ongelmia ilmaantuu. Mielenkiintoista oli kuitenkin huomata, että vaikka sijaisvanhemmat painottivat sosiaalityöntekijän aktiivisuutta ja läsnäoloa, niin

liika aktiivisuus koettiin taas negatiivisena asiana. Toisaalta tukea haluttiin, mutta taas toisaalta sitä ei haluttu liikaa.

Sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhemman suhdetta on aikaisemmin tutkittu suhteellisen vähän, mutta koska sen merkitys on korostunut viimeaikoina sijaisvanhempien yhtenä tukimuotona, niin siihen on alettu kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Brown, Anderson ja Rodgers (2016) tutkivat sosiaalityöntekijän näkökulmasta sitä, mitkä asiat tekevät sijaisvanhemman ja sosiaalityöntekijän suhteesta hyvän ja toimivan. Tulokset osoittivat, että toimivan ja hyvän suhteen lähtökohtana pidettiin ennen kaikkea läsnäoloa, sekä molemminpuolista kunnioitusta ja arvostusta, myös joustavuus ja hyvät yhteistyötaidot tulivat tutkimuksessa vahvasti esille. Mielenkiintoista oli huomata se, että vaikka Brown ym. (2016) tutkivat sijaisvanhemman ja sosiaalityöntekijän suhdetta sijaishuollon näkökulmasta käsin, niin tulokset olivat hyvin yhtenäiset oman tutkimukseni kanssa. Katsottiinpa asiaa sijaisvanhemman tai sosiaalityöntekijän näkökulmasta, niin molemmat pitivät hyvän suhteen perustana molemminpuolista kunnioitusta ja yhteistyötaitoja.

Tässä tutkimuksessa sijaisvanhemmat painottivat myös vertaistukea ja vertaisryhmätoimintaa yhtenä keskeisimmistä sijaisvanhempien tukimuodoista. Vertaistuki koettiin pääsääntöisesti erittäin tärkeänä voimavarana arjessa jaksamisen kannalta, sillä sen katsottiin vähentävän omaa henkistä taakkaa ja helpottavan koettua stressiä. Myös yhdenvertaisuuden kokeminen tuli hyvin vahvasti esille tässä tutkimuksessa. Solomonin (2004) mukaan vertaistukea voidaan pitää tärkeänä emotionaalisen ja informatiivisen tuen muotona, joka tarjoaa osallistujille empatiaa, tukea ja voimaantumisen kokemuksia.

Suurin osa tutkimukseen osallistuneista sijaisvanhemmista näki vertaistuen ehdottomana voimavarana oman vanhemmuutensa sekä perheensä arkielämän

kannalta. Vertaistuki nähtiin pääosin kokemusten ja käytännön menetelmien sekä vinkkien jakamisena toisten vertaisten kanssa. Moni kuvailikin vertaistukea mahdollisuutena päästä keskustelemaan mieltä painavista asioista sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat samanlaisessa tilanteessa kuin he itse, jolloin toinen ymmärtää heti mistä puhutaan. Positiivisena puolena mainittiin myös mahdollisuus uusien ystävyysuhteiden luomiseen.

8.3 Tutkimusmenetelmän tarkastelu

Tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua, koska sen avulla uskoin saavani mahdollisimman laajan ja monipuolisen käsityksen siitä miten sijaisvanhemmat kokevat oman vanhemmuutensa arjen keskellä. Kyselytutkimuksen avulla olisin saanut aiheesta laajan otannan, mutta koen, että aineisto olisi jäänyt suppeaksi. Onkin todettu, että kyselytutkimuksen avulla kokemusten ja tunnetilojen tutkiminen on haasteellista (Hirsjärvi ym. 2009, 194–195).

Useamman tutkimusmenetelmän käyttö olisi lisännyt tutkimuksen luotettavuutta ja esimerkiksi havainnointi teemahaastattelun rinnalla olisi lisännyt tutkimukseni syvyyttä. Päädyin kuitenkin käyttämään ainoastaan teemahaastattelua, mikä osoittautuikin haasteellisemmaksi prosessiksi kuin mitä olin kuvitellut, lähinnä haastateltavien löytymisen kannalta. Suunnittelin aluksi tekeväni haastattelut alkuvuodesta 2013, mutta loppujenlopuksi sain viimeisen haastattelun tehtyä vasta kesällä 2013. Tämän vuoksi koen, että kyselytutkimuksen avulla olisin saanut mahdollisesti enemmän ja nopeammin aineiston kerättyä, sillä sen avulla ihmiset olisivat saaneet olla anonyymeinä eikä heidän olisi tarvinnut ottaa osaa itse haastattelutilanteeseen. Kyselytutkimuksen kasvottomuus olisi myös saattanut auttaa sijaisvanhempia tuomaan entistä enemmän esille sijaisvanhemmuuden kipeitä puolia, kuten sijaislapsesta luopuminen tai sijoituksen

epäonnistuminen. Olen kuitenkin kiitollinen kaikille niille, jotka osallistuivat tutkimukseeni.

Jokaisesta tutkimuksesta voidaan löytää useita tekijöitä, joiden arviointi osoittaa tutkimuksen arvon eli sen, onko tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys otettu tutkimuksessa hyvin huomioon. Tutkimusta tarkasteltaessa tutkijan tulisi ottaa huomioon tutkimuksensa heikkoudet ja vahvuudet, sillä hyvän tutkimuskäytännön ja kritiikin tarkoituksena on edistää alan tutkimustyötä. Kritiikin on kuitenkin hyvä olla tasapainossa tutkimuksen arvon kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 160.)

Koska pro gradu -tutkielmani on kvalitatiivinen tutkimus kvantitatiivisen tutkimuksen sijaan, niin sen tulokset eivät ole niin yleistettävissä. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä onkin hyödyllisin juuri esitutkimuksen teossa, sillä kvalitatiivisen menetelmän avulla saadaan usein syvällistä, mutta huonosti yleistettävissä olevaa tietoa. Kvalitatiivinen tutkimus tuottaa usein tutkittavasta aiheesta käsitteellisiä välineitä ja luokitteluja, sekä selityksiä erilaisille ilmiöille. Kvantitatiivinen menetelmä tuottaa taas usein pinnallista, mutta luotettavaa tietoa, jossa luokittelut siirretään vastausvaihtoehdoiksi ja niitä tulkitaan ja selitetään tilastoaineistojen jakaumien ja korrelaatioiden avulla. (Alasuutari 2001, 231–233.) Tämän tutkimuksen avulla pyrin antamaan suuntaa antavia tuloksia sijaisvanhempien arjen vanhemmuudesta ja siitä selviytymisen keinoista. Tarkoituksena oli antaa lisää tietoa sijaisvanhemmuudesta sekä mahdollisesti herättää keskustelua aiheen parissa työskenteleville ihmisille.

8.4 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi pelkistyy usein kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. Ensisijaisena luotettavuuden kriteerinä laadullisessa tutkimuksessa on usein tutkija itse, jolloin luotettavuuden arviointi nähdään koskevan koko tutkimusprosessia valmiin tutkimusraportin sijaan. Laadullisen tutkimuksen tai tutkimusprosessin luotettavuuskriteerit voidaan kuitenkin jaotella neljään eri osa-alueeseen, joita ovat uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus.

Laadullisen tutkimuksen uskottavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin tutkijan tekemät tulkinnat ja käsitteellistämiset vastaavat tutkittavien omia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Siirrettävyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkimus on mahdollista toistaa samanlaisena jossain muualla, kun taas tutkimuksen varmuutta lisätään ottamalla huomioon tutkijan omat ennako-oletukset. Laadullisen tutkimuksen vahvistavuudella pääpaino on siinä, että tehdyt tulkinnat saavat tukea toisista vastaavanlaisista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 2008, 210–212.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuksen luotettavuus perustuu täysin omiin päätelmiini tutkittavasta aiheesta, jolloin luotettavuutta heikentää osaltaan myös se, että tein tutkimukseni yksin. Vahvistavana asiana tämän tutkimuksen luotettavuuden kannalta voidaan kuitenkin nähdä se, että olen käyttänyt tutkimuksen luvuissa 6-7 aineistokatkelmia suorittamistani haastatteluista, joita ei ole muokattu. Tämän tutkimuksen luotettavuutta edistää myös haastattelutuloksien saturaatio eli samankaltaisuus. Saturaatiolla tarkoitetaan aineiston kyläntymistä ja riittävyyttä. Aineiston katsotaan olevan riittävän kattava siinä vaiheessa kun itse haastattelutilanteessa ei tutkimusongelman kannalta ole enää uutta tietoa saatavilla. Asioiden katsotaan niin sanotusti kertautuvan haastatteluissa, jolloin on tapahtunut saturaatio. (Hirsjärvi ym. 2009, 182.)

8.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen ja siihen sisältyvän tutkimustyön katsotaan muodostuvan tuhansista erilaisista kysymyksistä, joihin tutkija joutuu vastaamaan työn edetessä parhaalla mahdollisella tavalla. Eettiset kysymykset voidaan jaotella kahteen erilaiseen luokkaan, joita ovat tiedon hankinnan eettiset kysymykset ja tiedon käytön eettiset kysymykset. Näitä tutkimuksen eettisiä ongelmakohtia tai kysymyksiä voivat olla muun muassa kaikki tutkimuslupaan liittyvät ongelmat, kuten lupa tutkittavilta ja viranomaisilta tarpeen niin vaatiessa, sekä kaikki tutkimusaineiston keruuseen liittyvät ongelmat ja tutkimuksen tiedottaminen, kuten tieteellinen raportointi. Tutkijan tulisi pyrkiä huomaamaan tutkimuksensa eettiset ongelmat ja asettaa raja eettisen ja epäeettisen toiminnan välille, vaikka se ei aina olekaan selkeä. Tutkijan tulisi omata tietynlaista herkkyyttä omaa tutkimustaan kohtaan, jotta hän huomaisi oman tutkimuksensa ongelmakohdat. (Eskola & Suoranta 2008, 52–59.)

Patton (2002, 408–409) on luonut eettisten asioiden tarkistuslistan, joka koostuu kymmenestä osatekijästä. Ensimmäisenä tekijänä hän mainitsee tarkoituksen selittämisen (explaining purpose), jonka tärkein kohta on tutkimuksen tarkoituksen sekä menetelmien selittäminen. Lupaukset ja vastavuoroisuus (promises and reciprocity) muodostavat toisen kohdan. Tässä painotetaan lupauksien pitämisen tärkeyttä ja haastateltavan osallistumisen merkitystä. Kolmannen tekijän eettisten asioiden tarkistuslistalla muodostaa riskien arviointi (risk assessment), jossa arvioidaan tutkimukseen osallistuneita koskevia riskejä. Luottamuksellisuus (confidentiality) painottaa taas tutkimuksessa saatujen tietojen luottamuksellisuutta. Tietoinen sisältö (informed consent) sekä tietoihin käsiksi pääsy ja tiedon omistus (data access and ownership) muodostavat viidennen ja kuudennen kohdan eettisten asioiden listalla. Seitsemäs tekijä tarkistuslistalla on haastattelijan mielenterveys (interviewer mental health), jossa pohditaan sitä

miten haastattelut vaikuttavat haastattelijan mielenterveyteen ja kuinka haastateltaja pitää huolta itsestään. Ohjeet (advice) muodostavat seuraavan tekijän, joka mahdollistaa tutkijan neuvon kysymisen tutkimuksen tekovaiheessa. Viimeiset kaksi tekijää Pattonin eettisten asioiden listalla ovat tiedon keruunrajat (data collection boundaries), sekä eettisyyden suhde laillisuuteen (ethical versus legal).

Tässä pro gradu -tutkielmassa esiintyy joitakin kohtia Pattonin tekemältä eettisten asioiden listalta, kuten tarkoituksen selittäminen ja luottamuksellisuus. Pyrin varmistamaan, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta sekä sen tavoitteista. Kerroin heille etukäteen tutkimuksen liittyvän pro gradu -tutkielmaani ja että se koskee sijaisvanhempien arkea. Ennen haastatteluun osallistumista jokainen haastateltava sai tutkimuksen aihealueet etukäteen tutustuttavaksi. Haastateltavien anonyyminen säilytettiin myös koko tutkimuksen ajan. Kuulan (2011, 201–215) mukaan tunnustettavuuden estäminen on yksi tunnetuin tutkimuseettinen normi ihmistieteissä. Kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisimpänä tapana säilyttää tutkimukseen osallistuneiden anonyyminen on muokata tai poistaa aineistosta suorat tunnistetiedot, kuten nimet ja osoitteet pseudonyymeiksi eli peitenimiksi. Muita yleisiä tapoja säilyttää tutkittavien anonyyminen on erinäisten arkaluonteisten tietojen harkinnanvarainen poistaminen ja muuttaminen, sekä taustatietojen luokittelu kategorioihin. Tässä tutkimuksessa säilytettiin tutkimukseen osallistuneiden anonyyminen, sillä haastateltavien eikä heidän sijaislastensa nimiä mainita tutkimuksessa. Tutkimuksessa haastateltaviin viitattiin kirjaimella H ja heidän kerrottiin olevan kotoisin Etelä-Suomen alueelta, joka mahdollistaa tutkittavien anonyymiyden.

Kuulan (2011, 64) mukaan haastateltavien yksityisyyden kunnioittaminen on tutkimuksessa erittäin tärkeää, sillä jokaisella haastateltavalla tulee olla oikeus

itse päättää siitä mitä tietoja he itsestään tutkimukseen antavat. Myös tutkimuksessa käytettävien tietojen tulee olla luottamuksellisia, eikä niitä saa luovuttaa ulkopuolisille ilman, että siitä on erikseen sovittu tutkimukseen osallistuneiden ihmisten kanssa. Tutkimukseen osallistumisen tulisi myös perustua täysin vapaaehtoisuuteen, sekä osallistujilla tulee olla oikeus kieltäytyä tutkimuksesta tai keskeyttää se missä tahansa tutkimuksen vaiheessa niin halutessaan.

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin lumipallo-otannalla. Ensimmäisen haastateltavan yhteystiedot sain tuttavaperheeni ystävältä, jonka tuttu toimi sijaisvanhempana. Olin häneen aluksi sähköpostitse yhteydessä ja kysyin mielenkiinnosta osallistua tutkimukseeni. Kerroin hänelle myös lyhyesti tutkimukseni aiheesta ja jätin yhteystietoni, jotta hän voi palata minulle asiaan niin halutessaan. Näin sain ensimmäisen haastateltavani ja siitä eteenpäin haastateltava oli aina ensin yhteydessä tuntemiinsa sijaisvanhempiin ja toimitti heille yhteystietoni, jotta he pystyivät ottamaan yhteyttä minuun niin halutessaan. Tutkimukseen osallistuminen oli siis täysin vapaaehtoista ja kaikilla sijaisvanhemmillä oli oikeus olla ottamatta minuun yhteyttä.

Kuulan (2011, 88–89) mukaan on myös tärkeää, että tutkimusta varten kerätty yksilöity ja nimetty aineisto pysyy vain niiden henkilöiden käsissä, joista tutkimukseen osallistuneita on tiedotettu ennen tutkimukseen osallistumista. Tämän tutkimuksen aineisto on pysynyt koko ajan omassa hallussani, eikä siihen ole päässyt käsiksi kukaan ulkopuolinen henkilö. Tutkimuksen aineisto tullaan myös tuhoamaan tutkimuksen jälkeen, joka lisää myös tutkimuksen luotettavuutta, sillä tuhoamisen jälkeen aineistoa ei voida käyttää muissa tutkimuksissa ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden yksityisyys on suojattu.

8.6 Käytännön sovellutukset ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimusaiheeni on ollut onnistunut valinta sen suhteen, että aihe on kiinnostanut minua alusta loppuun saakka. Koen myös, että aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen, koska sijaishuoltoon sijoitettujen lapsien määrä on koko ajan kasvusuunnassa, jolloin myös uusien sijaisvanhempien tarve tulee entistä ajankohtaisemmaksi. Tämän vuoksi onkin tärkeää miettiä, miten sijaisvanhempia voitaisiin tukea sijoituksen alusta loppuun asti niin, että myös positiivinen kuva asioiden hoidosta kulkee sijaisvanhemmalta toiselle, sekä mahdolliselle uudelle sijaisvanhemmalle. Vaikka koin aiheen erittäin mielenkiintoisena, niin tutkimuksen tekemisessä oli myös haastavia puolia. Esimerkiksi ajankäytön järjestäminen ja itse haastateltavien saaminen, sekä litteroinnin tekeminen oli yllättävän aikaa vievää. Alkuvaikeuksien jälkeen kuitenkin kaikki tutkimukseeni osallistuneet sijaisvanhemmat suhtautuivat positiivisesti tutkimukseeni, ja haluankin antaa heille kaikille kiitokset siitä.

Vaikka sijaishuollon merkitys lastensuojelussa on tullut maailmanlaajuisesti yhä merkittävämmäksi osaksi lastensuojelua, niin mielenkiintoista oli huomata, että aihetta on tutkittu kansainvälisesti suhteellisen vähän. Tämän vuoksi koen, että tutkimusaiheeni oli ajankohtainen. Jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista syventyä vielä enemmän sijaisvanhempien vanhemmuuden tukemiseen. Tutkimuksen tavoitteena oli saada sijaisvanhempien ääntä kuuluviin ja toivon, että tutkimus herättäisi ajatuksia aiheen parissa työskenteleville ihmisille, sekä toisi heille mahdollisesti uusia näkökulmia ja ajatuksia aiheesta.

LÄHTEET

Ahto, A. & Mikkola, P. 2000. Perhehoito lastensuojelussa. Lastensuojelun Keskusliitto.

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Andersson, G. 2001. The Motives of Foster Parents, Their Family and Work Circumstances. *British Journal of Social Work* 31, 235–248.

Back-Kiianmaa, R. & Hakkarainen, P. 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa J. Ketola (toim.) *Sijoita perheeseen – perhehoitoa inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus, 121–144.

Brown, J.D., Anderson, L. & Rodgers, J. 2016. Resource Workers' Relationships with Foster Parents. *Journal of Child and Family Studies* 25 (1), 336–344.

Colton, M., Roberts, S. & Williams, M. 2008. The Recruitment and Retention of Family Foster-Carers: An International and Cross-Cultural Analysis. *British Journal of Social Work* 38 (5), 865–884.

De Maeyer, S., Vanderfaeillie, J., Robberechts, M., Vanschoolandt, F. & Van Hopen, F. 2015. Foster Parents' coping style and attitudes toward parenting. *Children and Youth Services Review* 53, 70–76.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Kalland, M. & Sinkkonen, J. 2001. Finnish children in foster care: Evaluating the breakdown of long-term placements. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program* 80 (5), 513–527.

Kaskela, M. & Väливаara, C. 2010. Ihan iholla – Opas sijaisvanhempien kasvuryhmien ohjaajille. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Ketola, J. 2008. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa J. Ketola (toim.) Sijoita perheeseen – perhehoitoa inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–60.

Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa J. Ketola (toim.) Sijoita perheeseen – perhehoitoa inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–26.

Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 70–85.

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2014. Lastensuojelu 2014. Tilastoraportti 25/2015. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laimio, A. & Karnell, S. 2010. Vertaistoiminta – kokemuksellista vuorovaikutusta. Teoksessa T. Laatikainen (toim.) Vertaistoiminta kannattaa. Helsinki: Asu-
mispalvelusäätiö ASPA, 9–19.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Levamo, P. & Heikkinen, A. 2015. Vertaisryhmätoiminta. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.4.2016. <https://www.thl.fi/sv/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/vertaisryhmatoiminta>

MacGregor, T.E., Rodger, S., Cummings, A.L. & Leschied, A.W. 2006. The Needs of Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. *Qualitative Social Work* 5 (3), 351–368.

Marjomaa, P. & Laakso, M. 2010. Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Pelastakaa Lapset ry.

Nurminen, K-M. 2011. Kolmannes vailla vapaata – Hoitoringistä apua vapaiden järjestymiseen? *Perhehoito* 2011 (1), 18–19.

Octoman, O. & McLean, S. 2014. Challenging behaviour in foster care: what supports do foster carers want? *Adoption & Fostering* 38 (2), 149–158.

Patton, M. Q. 2002. Qualitative research and evaluation methods. 3 painos. Thousand Oaks: Sage.

Perhehoitajalaki 312/1992.

Perhehoitoliitto. 2016. Sijaisperheitä tarvitaan. Viitattu 18.4.2016.

http://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksi/sijaisvanhemmuus/sijaisperheitä_tarvitaan

Pesäpuu ry. 2014. Sitten he halusivat sijaisperheeksi... Pieni opas sijaisvanhempien läheisille. Runot: "Minttu". Viitattu 22.4.2016.

http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/materiaalit/pieniopas_sijaisperheidenlaheisille.pdf

Pesäpuu ry. 2016. Pesäpuu ry. Viitattu 22.4.2016.

<http://www.pesapuu.fi/jarjesto/>

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202–213.

Raitanen, T. 2008. Vertaisryhmä – odotettu lepoetki ja turvallinen jakamisen paikka. Perhehoito 2008 (4), 15.

Respler-Herman, M., Mowder, B.A., Yasik, A.E. & Shamah, R. 2012. Parenting Beliefs, Parental Stress, and Social Support Relationships. Journal of Child and Family Studies 21 (2), 190–198.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. 2009. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti – vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–20.

Salmi, M. 2004. Arkielämä kokoaa yhteen työn ja perheen. Teoksessa M. Salmi & J. Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 11–28.

Solomon, P. 2004. Peer Support/Peer Provided Services Underlying Processes, Benefits, and Critical Ingredients. *Psychiatric Rehabilitation Journal* 27 (4), 392–401.

Swick, K. J. 2007. Empower Foster Parents Toward Caring Relations with Children. *Early Childhood Education Journal* 34 (6), 393–398.

Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. 2009. Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, L. 1996. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorten vanhempi-suhteet. Helsinki: Stakes.

Vanderfaeillie, J., Van Holen, F., De Maeyer, S., Gypen, L. & Belenger, L. 2016. Support Needs and Satisfaction in Foster Care: Differences Between Foster Mothers and Foster Fathers. *Journal of Child and Family Studies* 25 (5), 1515–1524.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

TAUSTATIETOJA

- Ikä
- Parisuhdetilanne
- Kuinka kauan olette toimineet sijaisvanhempina?
- Montako sijaislasta teillä on ollut?
- Montako sijaislasta teillä on nyt?
 - o Minkä ikäisiä?
- Onko teillä omia lapsia?
 - o Minkä ikäisiä?

YLEISTÄ SIJAISVANHEMMUUDESTA

- Minkä takia päätitte ryhtyä sijaisvanhemmiksi?
- Miten? (PRIDE-koulutus)
- Miten muut perheenjäsenet, sekä sukulaiset ja ystävät reagoivat päätökseen?
- Millaisia odotuksia/ mielikuvia teillä oli sijaisvanhemmuudesta ennen varsinaista sijoitusta?
- Vastasiko todellisuus odotuksia?
 - o Mikä on yllättänyt sijaisvanhemmuudessa?
- Millaista on olla sijaisvanhempi?
 - o Mitä positiivista/negatiivista?
- Mitä eroa on vanhemmuudessa ja sijaisvanhemmuudessa?
- Sijaisvanhemmuuden myötä muuttuneet asiat?

- Esimerkiksi perhesuhteet ja -dynamiikka
- Millä tavalla lapsi on vaikuttanut parisuhteeseen?
- Oma suhde sijaislapsiin?
 - Onko suhde muodostunut hyvin/huonosti?
 - Biologisten lasten suhtautuminen sijaislapsiin?

SIJAISPERHEEN ARKI

- Minkälaista on perheenne arki? Kuvaile
- Ovatko perheenne arjen rutiinit muuttuneet sijaislapsen myötä? Miten?
- Mitä asioita pidätte tärkeänä sijoitetun lapsen kasvatuksessa?
- Eroaako sijaislasten ja biologisten lasten kasvatus jotenkin toisistaan? Miten?
- Mitkä kasvatuskäytännöt olette havainneet hyväksi sijaislapsen kanssa?
- Mitkä asiat koette haasteellisiksi?
- Mitkä asiat kuormittavat eniten?
- Mitkä asiat tuottavat iloa/palkitsevat?

ARJESSA JAKSAMISTA TUKEVAT ASIAT/VOIMAVARAT

- Mitkä asiat/tekijät tukevat omaa jaksamistanne?
- (Mitä odotuksia/ toiveita teillä on sijaisvanhempana?)
- Onko sosiaalityö toiminut mielestänne toiveiden mukaisesti?
 - Mitä odotuksia/toiveita teillä on sosiaalityöntekijältä?
- Mistä saatte tukea ja apua?
 - Perhe, ystävät, sukulaiset, vertaisryhmät, sosiaalityöntekijä
- Millaista tukea olette saaneet sijoitusprosessin aikana?
 - ammattilaiset, vertaisryhmän tuki, ystävät, perheen muut jäsenet
- Koetteko tarvitsevanne lisää tukea sijaisperheenä toimimiseen?

- Jos koette, niin minkälaista?
- Tulisiko esimerkiksi kunnan tukea sijaisvanhempia enemmän ja millä tavalla?
- Miten kehittäisitte sijaisvanhemmuusjärjestelmää?

VERTAISTUEN MERKITYS

- Oletteko käyneet sijaisvanhemmille järjestetyissä vertaistukiryhmissä? Vai oletteko muuten saanut vertaistukea esim. muilta sijaisvanhemmilta?
- Mitä hyötyä niistä on ollut?
- Minkälaisena koette vertaistuen merkityksen oman jaksamisenne kannalta?
- Mitä hyviä puolia vertaistuessa on?
- Miten kehittäisitte vertaistukea?

Mitä sanoisitte niille henkilöille, jotka harkitsevat sijaisvanhemmaksi ryhtymistä? Ominaisuudet?

Mitä muuta haluaisitte vielä kertoa?